

KODĖL (NE)RŪŠIUOJAME? KOKYBINĖ BUITINIŲ ATLIEKŲ RŪŠIAVIMO ELGSENĄ LEMIANČIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ

IEVA BUDRAITĖ

Straipsnyje nagrinėjama buitinių atliekų rūšiovimo elgsena. Pasitelkus planuoto elgesio teoriją siekiama nustatyti, kokie vertybiniai ir motyvaciniai veiksniai lemia Lietuvos gyventojų pasirinkimą, kaip tvarkyti – rūšiuoti ar nerūšiuoti – namuose susidarancias atliekas. Remiantis kokybinio tyrimo, atlikto geriausių rūšiovimo rodiklių pasiekusioje Alytaus miesto savivaldybėje, duomenimis, identifikuojamos pagrindinės gyventojų nuostatos rūšiovimo atžvilgiu, analizuojami jų normatyviniai, moraliniai ir kontroliniai įsitikinimai. Įvertinus analizės rezultatus, straipsnyje išskiriami keturi vyraujantys elgsenos modelių tipai ir juos veikiantys faktoriai, leidžiantys teikti siūlymus bei rekomendacijas politikos formuotojams ir vykdytojams, kaip reikėtų veikti atliekų tvarkymo politikos srityje, kad atliekų rūšiovimas namų ūkiuose taptų natūralia ir nekvestionuojama praktika.

Ieva Budraitė – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Viešosios politikos analizės magistro programos studentė (el. paštas: ieva.budraitė@gmail.com). Straipsnis parengtas remiantis autorės bakalauro darbu.

© Ieva Budraitė, 2015

Straipsnis įteiktas redakcijai 2014 m. lapkričio 20 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2015 m. vasario 12 d.

Ivadas

2050-ieji. Mūsų visuomenė klesti. Gyvename sveikoje aplinkoje, darniai valdome gamtos išteklius ir nieko nešvaistome veltui. Mūsų ekonomikos augimas atsietas nuo išteklių naudojimo, o gamybos metodas „imti, gaminti, išmesti“ seniai pamirštas. Visam pasauliui rodome saugios ir tvarios gyvenamos pavyzdį. Gyvename gerai, nes paisome planetos ekologinių ribų.

Tai ne utopiškos ateities iliuzija ar Eldorado charakteristikos, tai – ilgalaikė Europos Sąjungos (ES) vizija. Veiksmai jos įgyvendinimo link numatyti ir išdėstyti bendrojoje aplinkosaugos strategijoje, kurios šūkis „Gyvename gerai pagal mūsų planetos išgales“¹. Pagrindinis iškeltas uždavinys – pereiti prie žiedinės, arba žaliosios, ekonomikos, t. y. integracinio ir atkuriamojo industrijos modelio, leidžiančio pasiekti didžiausią naudą mažiausiomis išteklių sąnaudomis, tuo pat metu išlaikant ir mažiausią įmanomą poveikį aplinkai. Kalbant pragmatiškiau, ES narės skatinamos palaipsniui pereiti prie inovacinio žiedinės ekonomikos modelio, siekiant naikinti priklausomybę nuo ribotų ir brangių išteklių, taip, be aplinkos apsaugos ir darnaus vystymosi užtikrinimo, išlaikant ir Sąjungos konkurencingumą rinkose ilgalaikėje perspektyvoje. Optimalaus atliekų tvarkymo klausimai čia užima svarbiausią poziciją: tvari ūkio politika ir efektyvus ciklinių gamybos procesų organizavimas reikalauja atliekas laikyti ne šiukšlėmis, o ištekliais. Taigi, nors pirmenybė teikiama atliekų prevencijai, neišvengiamai susidaranti atliekos turi būti panaudotos pakartotinai arba perdirbtos. Dėl specifinių ypatybių (sudėties, poveikio aplinkai ir sveikatai, didelio jų turėtojų skaičiaus, visuotinum) bene daugiausia politinio dėmesio yra skiriama namų ūkiuose susidarantių atliekų surinkimui ir tvarkymui. Europos Komisija,

---

¹ *General Union Environment Action Programme to 2020 'Living well, within the limits of our planet'*, 2013 <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013D1386>>, 2014 07 07.

numačiusi pasiekti, kad iki 2025 m. perdirbti tinkamos komunalinės atliekos apskritai nepatektų į sąvartynus, šitaip laipsniškai juos visiškai panaikinant bei skatinant atliekų susidarymo namuose minimizavimą, pakartotinio naudojimo ir perdirbimo mastų maksimizavimą².

Nuostatos dėl atliekų tvarkymo yra perkeltos ir į pagrindinius Lietuvos strateginius dokumentus, šį sektorių reglamentuojančius teisės aktus, tačiau tai, kaip jų yra laikomasi, toli gražu neatitinka siekiamų tikslų. Lietuva perdirba tik 98 kg komunalinių atliekų vienam gyventojui, o ES vidurkis yra pasiekęs 207 kg/gyv³. Be to, 2010–2012 metais Lietuvoje net apie 85 proc. susidariusių atliekų buvo šalinama sąvartynuose⁴. Ieškant išeičių, kaip padidinti perdirbamų atliekų kiekius, nagrinėjami įvairaus lygmens veiksniai, tačiau specialistai sutinka, jog visų pirma svarbu atsižvelgti į vidinę proceso logiką: kad tiktų perdirbimui, atliekos turi būti išrūšiuotos; efektyviausia komunalines atliekas rūšiuoti yra ten, kur jos susidaro – namuose; kadangi šiuo atžvilgiu vis dar esame tarp ES autsaiderių (mažiau nei pas mus rūšiuojančiųjų yra tik Rumunijoje, Bulgarijoje ir Latvijoje⁵), verta kelti klausimą, *ko reikia, kad gyventojai imtųsi aktyviau tai daryti?*

Mokslininkų teigimu, nors asmens pasirinkimas rūšiuoti buitines atliekas priklauso nuo daugialypio socialinių veiksnių komplekso, visus juos galima suskirstyti į tris pagrindines grupes, lemiančias gyventojų apsisprendimą, kaip tvarkyti susidarančias atliekas. Tai:

- efektyvi ir gyventojams patogi buitinių atliekų surinkimo infrastruktūra;

² European Commission, *Proposal for a Directive COD 2014/0201*, 2014, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014PC0397>>, 2014 07 02.

³ EUROSTAT, *Environment in the EU28:2012*, <http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-14-48_en.htm>, 2014 03 25.

⁴ Aplinkos apsaugos agentūra, *Aplinkos būklė 2012. Tik faktai*, <<http://gamta.lt/cms/index?rubricId=41b9f5db-ae0c-46d0-a764-5fd454a9a334>>, 2014 05 06.

⁵ EUROBAROMETER, *Attitudes of Europeans towards Waste Management and Resource Efficiency*, 2014, <ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_388_sum_en.pdf>, 2014 07 07.

- gyventojų turima informacija apie buitinių atliekų surinkimo tvarką ir naudą;
- gyventojų aplinkosauginės vertybės ir motyvacija⁶.

Dviem pirmosioms veiksmų grupėms viešojoje erdvėje skiriama gana daug dėmesio: tiek analitikai, tiek politikos formuotojai pirminio rūšiavimo efektyvumą vertina per sukurtos infrastruktūros ir teikiamos informacijos prizmę. Tačiau vertinant jų dėstomą argumentaciją, susidaro įspūdis, kad vertybių bei motyvacijos šaltinių nagrinėjimą jie dažnai palieka nuošalyje arba atlieka paviršutiniškai. Lietuvos atvejį šiuo požiūriu analizuojančios akademinio, taip pat publicistinio pobūdžio literatūros apžvalga leidžia teigti, jog iki šiol atliktos studijos pasižymėdavo siauru tiriamos populiacijos dydžiu, verčiančiu abejoti išoriniu išvadų validumu⁷; abejotiniais metodologiniais sprendimais⁸; orientacija į platesnio nei individualaus / pirminės grandies rūšiavimo lygmens nagrinėjimą⁹; vertingų ir reprezentatyvių, tačiau gilios bei teoriškai pagrįstos interpretacijos stokojančių duomenų pateikimu¹⁰; arba, nepaisant turtingos ir autoritetingos analizės, išvadų nepakankamumu ar tolimumu situacijos vertinimui

---

⁶ Leonavičius V., „Lietuvos gyventojų buitinių atliekų problemos suvokimas ir rūpėsčio aplinkosauga tipologija“, *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 1 (2), 2010, p. 50.

⁷ Pavyzdžiui, Adomavičiūtė T. et al., „Waste Sorting Habits by the Community of Kaunas University of Technology, Reasons and Influencing Factors“, *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba* 4 (62), 2012, p. 57–67.

⁸ Pavyzdžiui, Ringaudų bendruomenės centras, *Galimybės studija novatoriško šiukšlių surinkimo gyvenvietėse verslo modeliui sukurti. Projekto ataskaita*, <ringaudai.eu/.../file/Studija_novatorisko%20siukšliu%20surinkimo.pdf>, 2014 04 04.

⁹ Pavyzdžiui, Vaicekavičiūtė E., Neniškis Š., „Viešojo administravimo subjektų vykdomos rūšiavimo ir perdirbimo politikos problemos“, *Mokslinės minties šventė: tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai*, Vilnius: MRU, 2009, <www.mruni.eu/lt/mokslas/leidyba/leidiniai/kiti/?ID=58110>, 2014 03 02; Bivainis J., Podgaiskytė V., „Komunalinių atliekų tvarkymo struktūrinė analizė“, *Verslas: Teorija ir praktika* 11 (4), 2010, p. 323–334, <10.3846/btp.2010.35>, 2014 03 02.

¹⁰ Pavyzdžiui, Vilmorus, *Atliekų rūšiavimas. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa*, 2012, <www.am.lt/VI/files/0.480489001357283798.pdf>, 2014 05 25; Eurobarometer, *Attitudes of Europeans towards resource efficiency. Analytical report*, 2011, <ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_316_en.pdf>, 2013 12 05.

iš viešosios politikos perspektyvos¹¹. Šio straipsnio tikslas yra pamėginti užpildyti nurodytas spragas – nustatyti, kokie vertybiniai ir motyvaciniai veiksniai daro įtaką Lietuvos gyventojų rūšiavimo elgsenai ir pateikti įžvalgas viešosios politikos intervencijoms formuoti.

Pirmoji straipsnio dalis skirta trumpai literatūros, pateikiančios rūšiavimo elgsenos aiškinimus, apžvalgai. Antroji – tyrimo teoriniam pagrindui pristatyti: Lietuvoje dar menkai taikytai Iceko Ajzeno plano elgesio teorijai ir jos adaptavimui rūšiavimo elgsenai tirti. Trečiojoje publikacijos dalyje aptariama autorės atlikto empirinio tyrimo metodologija, ketvirtojoje – jo rezultatai, aprašant identifikuotas gyventojų nuostatas rūšiavimo atžvilgiu, jų normatyvinių, moralinių ir kontrolinių įsitikinimų tendencijas, taip pat išskiriant vyraujančius elgsenos modelių tipus ir juos veikiančius faktorius. Galiausiai pateikiamos išvados ir siūlymai gyventojų rūšiavimo elgsenai viešosios politikos priemonėmis paveikti.

1. Rūšiuoti, vadinas, galvoti (?) Rūšiavimo elgsenos aiškinimų apžvalga

Nors rūšiavimo elgsenos tyrimai turi palyginti nesenas tradicijas, jų tarpdiscipliniškumas suformavo šios žmogaus elgesio raiškos analizės prieigų skirtis. Ryškiausiomis galima įvardyti dvi teorines interpretacijas: 1) *rūšiavimas kaip racionalaus pasirinkimo rezultatas* ir 2) *rūšiavimas kaip vertybinių nuostatų išraiška*. Pirmoji aiškinimo kryptis grindžiama prielaida, kad žmonės iš prigimties yra naudos siekėjai: bet kurią jų elgseną motyvuoja kaštų ir naudos santykio vertinimas, todėl, tinkamai manipuluojant meduoliu ir botagu, arba atlygio ir bausmės principu, net ir tokia jų elgsena kaip atliekų rūšiavimas gali būti reguliuojama. Antroji prieiga žmogaus elgseną

---

¹¹ Pavyzdžiui, Leonavičius V., „Visuomenės dalyvavimas buitinių atliekų tvarkyme kaip socialinės kaitos kriterijus“, *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba* 3 (25), 2003, p. 71–79.

traktuoja kaip kompleksinę pažinimo, aplinkos ir asmens savęs apibrėžimo savybių sąveiką, todėl, aiškinant bet kurio jos pasireiškimą, įskaitant ir apsisprendimo rūšiuoti ar ne, priežastis, dėmesys skiriamas asmens įsitikinimams ir požiūriams identifikuoti, juos veikiančioms faktoriams nustatyti ir procesams analizuoti. Verta pasakyti, kad, nors abi šios sampratos nėra kardinaliai dichotomiškos ir neturėtų būti suprantamos kaip viena kitos priešybė (neretu atveju jos gali pateikti ir vienodas išvadas teigiančias reiškinio interpretacijas), jomis grįsti aiškinimai visuomet kyla iš reikšmingai besiskiriančios mąstymo logikos diktuojamų prielaidų. Toliau, siekiant išryškinti vėraujančias tyrimų tendencijas ir pasiektus rezultatus, pateikiama po keletą konkrečių rūšiavimo elgsenos aiškinimų, patenkančių po šių teorinių prieigų skėčiais.

1.1. Rūšiavimas kaip racionalus pasirinkimas

Į rūšiavimo praktiką iš racionalaus pasirinkimo teorijos perspektyvos žvelgiančių studijų grupėje visų pirma išskirtini ankstyvieji rūšiavimo elgsenos tyrimai. Tik pradėjus vertinti šią asmens elgsenos variaciją, buvo manyta, jog atlygis, ypač pinigais, yra būtent tas svarbiausias katalizatorius, kuris inicijuoja, sustiprina ir išlaiko individo motyvaciją rūšiuoti¹². Šiek tiek vėliau požiūris tapo rafinuotesnis: įsitikinta, jog rūšiuoti skatina ne atlygis, kaip įgyjama materialinė gėrybė, *per se*, o veikiau vidinis pasitenkinimas, patiriamas besiekiant ją gauti. Nors teigta, kad jis gali kilti iš įvairių šaltinių (tai priklauso nuo to, kuo ir kaip savo naudą matuoja individas), tyrimuose vyravo hipotezės, teigiančios pragmatinę pasitenkinimo prigimtį. Pavyzdžiui, kylantį iš suvokimo, jog užsiimant tokia veikla pavyksta

---

¹² Geller E., Winett R., Everett P., „Environmental Preservation: New Strategies for Behavior Change“, 1982. Iš: Dwyer W. et al., „Critical Review of Behavioral Interventions to Preserve the Environment: Research Since 1980“, *Environment and Behavior* 25, 1993, p. 280.

sutaupyti: atliekas naudojant pakartotinai, kompostuojant, energijai išgauti ir pan., galima ekonomiškiau išnaudoti jau turimus nuosavus išteklius ir pačiam apsirūpinti¹³. Pradėjus derinti tokį požiūrį su grynaisiais rinkos ekonomikos argumentais, dar labiau išpopuliarėjo pozicija, kad apsisprendimas rūšiuoti yra tiesiog ekonominės kalkuliacijos reikalas: kai atliekų tvarkymo sektoriuje sudaromos sąlygos laisvai konkurencijai ir teisingoms kainoms nusistovėti, rinka pati sureguliuoja tokias sąlygas, kad racionalia logika besivadovaujančio individo rūšiavimo sąnaudų ir naudos vertinimas taptų palankus šiai praktikai¹⁴. *Pari passu* tą patį akcentavo tyrimai, rūšiavimą siejantys su vartotojiškos logikos pasireiškimu: vartotojas įsitrauks į rūšiavimą, kai antrinių žaliavų perdirbimo nauda atsispindės jo vartojimo išlaidose – iš perdirbtų medžiagų ir antrinių išteklių pagamintos produkcijos kainos bus mažesnės nei pagamintos naudojant pirminius išteklius¹⁵.

Nors kai kurie tokius teiginius gvildenę autoriai priėjo išvadą, kad manipuliavimas materialiniu atlygiu dažnai yra mažiau patikimas nei galima būtų tikėtis – kad išliktų efektyvus, jis turi būti naujai pristatomas ir nuolat palaikomas¹⁶ – ši perspektyva tebėra populiaru formuojant intervencines strategijas, mat, vadovaujantis ja, bent kuriam laikui pavyksta pakeisti dalies visuomenės elgseną rūšiavimo atžvilgiu. Vis dėlto aptariama perspektyva negali paaiškinti, kodėl, kai materialinis atlygis nėra teikiamas, o individualiai patiriamos

---

¹³ De Young R., „Some Psychological Aspects of Recycling: The Structure of Conservation Satisfactions“, *Environment and Behavior* 18, 1986, p. 435, <http://www.researchgate.net/publication/249623287_Some_Psychological_Aspects_of_Recycling_The_Structure_of_Conservation_-_Satisfactions?ev=prf_pub>, 2014 03 02.

¹⁴ Ackerman F., *Why Do We Recycle? Markets, Values, and Public Policy*, Washington D. C.: Island Press., 1997, p. 11.

¹⁵ Mooris J., *Competition between Recycling and Incineration. Report. Economics Sound Resource Management, Seattle*, September 30, Washington, 1996, <<http://www.durhamenvironmentwatch.org/Incinerator%20Files/RecyclingAndIncineration.pdf>>, 2014 03 02.

¹⁶ Katzev R., Johnson T., *Promoting Energy Conservation: An Analysis of Behavioral Approaches*, Boulder, CO: Westview Press, 1987.

laiko, infrastruktūros pasiekiamumo ir patogumo sąnaudos viršija apčiuopiamą naudą, vis vien atsiranda norinčiųjų rūšiuoti? Ar tikrai apsisprendimą, kaip tvarkyti atliekas, lemia vien racionalus veiklos atsiperkamumo vertinimas?

1.2. Rūšiavimas kaip vertybinių nuostatų išraiška

Po antrosios teorinės prieigos skėčiu patenkantys tyrimai labiausiai susiję su sociologine atliekų rūšiavimo elgsenos vertinimo perspektyva. Jai atstovaujantys autoriai teigia, jog troškimas palaikyti socialinį įvaizdį arba išreikšti normatyvinius įsitikinimus yra reikšmingiausi faktoriai, apsisprendžiant įsitraukti į rūšiavimo praktiką ar ne.

Tai ypač ryšku socialinio spaudimo įtaką nagrinėjančiuose darbuose, keliančiuose klausimą, kokia yra asmenų orientacijos į pareigą (angl. *duty orientation*) įtaka apsisprendimui rūšiuoti. Pavyzdžiui, K. Brekke įrodinėja, jog būtent įsitikinimas, kad rūšiavimas yra socialiai atsakingas elgesys, ir kad kitiems asmenims būdinga į jį įsitraukti, smarkiai paveikia asmens motyvaciją atlikti šį veiksmą¹⁷. Jo teigimu, į pareigą orientuoti individai rūšiavimo atlikimą sieja su asmeninio, socialiai atsakingo žmogaus įvaizdžio, įgijimo verte. Taigi rūšiavimo aktyvumas, nors reikalauja laiko ir pastangų, didėja tiek, kiek stiprėja įsitikinimas, jog šitaip elgtis yra atsakinga ir taip elgiasi ir kiti¹⁸. Šioms išvadoms artimas socialinio kapitalo ir bendruomenės normų svarbą rūšiavimo elgsenai pabrėžiančių mokslininkų požiūris: T. Kurtzas, tirdamas Šiaurės Airijos visuomenę, atskleidė, kad su įsitraukimu į rūšiavimo veiklą glaudžiai susijęs bendruomeniškumo jausmas¹⁹; J. Videras, analizavęs JAV namų ūkius, įrodė, jog kuo sti-

¹⁷ Brekke K. A. et al., „Social Interaction in Responsibility Ascription: The Case of Household Recycling“, *Land Economics* 86 (4), 2010, p. 766–784, <<http://le.uwpress.org/content/86/4/766.full.pdf+html>>, 2014 03 09.

¹⁸ Ibid, p. 769.

¹⁹ Kurz T. et al., „Attitudinal and Community Influences on Participation in New Curbside Recycling Initiatives in Northern Ireland“, *Environment and Behavior* 39, 2007, p. 367–391, <<http://eab.sagepub.com/content/39/3/367>>, 2014 02 04.

presnius ryšius asmuo turi su kaimynais ir kuo labiau yra įsitikinęs, kad jie savo atliekas rūšiuoja, tuo dažniau pats imasi tai daryti²⁰. Kitaip tariant, šios šakos aiškinimai remiasi idėja, kad individams svarbu palaikyti savo reputaciją – „žalią“, ekologišką įvaizdį – tiek aplinkinių, tiek savo akyse, jei tik jie patiria ar numano esant socialinį spaudimą vienokios ar kitokios veiklos praktikavimo atžvilgiu. Todėl atliekų tvarkymo strategijos, nukreiptos į apeliavimą, namų ūkių socialinę atsakomybę, veikia daug efektyviau nei rūšiavimo kuriamos ekonominės naudos akcentavimas.

Dar viena grupė tyrimų atliekų rūšiavimą traktuoja kaip grynai aplinkosauginę (angl. *pro-environmental*) elgseną. Vieni autoriai ją nagrinėja kaip konkrečią aplinkai draugiško vartojimo išraišką šalia tokių elgsenos variantų kaip viešojo transporto, energiją taupančių prietaisų ar ekologiškos produkcijos naudojimas, kiti – kaip aplinkosauginio rūpesčio (angl. *environmental concern*) poreiškį²¹. Bet kuriuo atveju šios krypties empirinių tyrimų išvados teigia: įsitraukimas į aplinkosauginę elgseną kyla iš požiūrio į aplinką apskritai, ekologinio sąmoningumo lygio ir aplinkosauginių įsitikinimų.

2. Kompleksinio požiūrio potencialas. Teorinis tyrimo pagrindas

Be pristatytųjų, išskirtina ir kryptis mokslinių darbų, kuriuose akcentuojamas minėtų požiūrių sintetinimas²². Į šią grupę patenkantį ir

²⁰ Videras J. et al., „The Influence of Social Relationships on Proenvironment Behaviors“, *Journal of Environmental Economics and Management* 63 (1), 2012, p. 35–50, <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0095069611001227>>, 2014 04 04.

²¹ Pavyzdžiui, Fransson N., Gärling T., „Environmental Concern: Conceptual Definitions, Measurement Methods, and Research Findings“, *Journal of Environmental Psychology* 19 (4), 1999, p. 369–382, <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S027249449990141X>>, 2014 02 06.

²² Pavyzdžiui, Deci E. L., Ryan R., „Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions“, *Contemporary Educational Psychology* 25 (1), 2000, p. 54–67, <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0361476X99910202>>, 2014 01 22.

vienu validžiausių rūšiavimo elgsenos tyrimo konceptų pripažįstamą analizės modelį siūlo planuoto elgesio teorija.

2.1. Planuoto elgesio teorija

XX a. aštuntajame dešimtmetyje, analizuodami neatitikimą tarp pozicijų ir veiksmų, mokslininkai I. Ajzenas ir M. Fišbeinas suformulavo vadinamąją pagrįstų veiksmų teoriją (angl. *Theory of Reasoned Actions*). Pagrindinis jos teiginys buvo tai, kad žmogaus elgesys yra nulemiamas jo ketinimo elgtis vienu ar kitu būdu, o šis, savo ruožtu, yra determinuotas asmens nuostatų ir subjektyvių normų elgsenos atžvilgiu. Vėliau, supratus, kad teorija turi ribotumą – preziumuoja, kad bet kuri elgsena yra vien žmogaus valioje, t. y. žmogus mano galįs elgtis bet kuriuo būdu, jei tik to nori, nors iš tiesų šalia valinčio pasirinkimo egzistuoja tokie faktoriai kaip galimybių ir išteklių prieinamumas, įgūdžių turėjimas ir pan., šis modelis I. Ajzeno buvo papildytas dar vienu kintamuoju ir išplėstas į naują teorinę prieigą – planuoto elgesio teoriją (angl. *Theory of Planned Behavior*).

Ši teorija teigia, jog elgesys yra veikiamas ne tik bendrųjų nuostatų, bet ir konkrečiai situacijai bei konkrečiam veiksmui būdingų veiksnių, t. y. konkreči elgsena yra determinuojama tiek kognityvių procesų, tiek socialinės aplinkos²³.

Pagrindinis teorijos elementas yra asmens intencija, arba ketinimas, elgtis. Jis traktuojamas kaip kognityvus asmens pasirengimo elgtis tam tikru būdu indikatorius, reflektuojantis individo motyvaciją elgsenos atžvilgiu²⁴. Kitaip tariant, plėtojant teoriją daroma prielaida, kad intencija yra tiesioginis elgesio antecedentas: kuo stipresnis keti-

²³ Ajzen I., „The Theory of Planned Behavior“, *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 50, 1991, p. 179–211, <<http://people.umass.edu/aizen/obhdp.html>>, 2014 01 22.

²⁴ Ajzen I., „The Theory of Planned Behavior“, 2012. Iš: Lange P. A. M., Kruglanski A. W., Higgins E. T., *Handbook of Theories of Social Psychology*, 2012, p. 438–459, <<http://people.umass.edu/aizen/tpb.handbook.html>>, 2014 01 22.

nimas, tuo didesnė tokio elgesio tikimybė. Ketinimas savo ruožtu yra veikiamas trijų conceptualiai skirtingų konstrukty: nuostatos elgesio atžvilgiu (su elgesiu susiję įsitikinimai), subjektyvios normos (normatyviniai įsitikinimai) ir suvokiamos elgesio kontrolės (kontroliniai įsitikinimai). Šį ryšį supaprastintai galima išreikšti tokia funkcija²⁵:

$$E = f(EI) \cong \omega(N) + \omega(SN) + \omega(SEK).$$

Čia E atitinka tikėtiną elgseną, EI – elgsenos intenciją, N – nuostatas dėl elgsenos, SN – subjektyvias normas jos atžvilgiu, SEK – suvokiamą tos elgsenos kontrolę.

Nuostata elgesio atžvilgiu teorijoje apibrėžiama kaip asmens įsitikinimo, kad bus pasiekti tam tikri elgesio rezultatai, ir asmens subjektyvaus teigiamo ar neigiamo tų rezultatų vertinimo funkcija. Ji rodo, koku laipsniu asmuo elgesį vertina teigiamai ar neigiamai.

Subjektyvios normos veiksnys teorijoje apibūdinamas kaip asmens normatyvinio įsitikinimo, kad jam svarbūs žmonės mano jį turint arba neturint elgtis tam tikru būdu, ir asmens motyvacijos ar noro paklusti tų žmonių nuomonei funkcija. Kitaip tariant, jis atspindi suvokiamą socialinę įtaką ir spaudimą įsitraukti arba neįsitraukti į tam tikrą veiklą.

Suvokiamos elgesio kontrolės faktoriumi vadinama asmens įsitikinimų, kokie yra elgesį palengvinantys ar apsunkinantys veiksniai,

²⁵ *Pastaba.* Bendram aprašomo teorinio konstrukto suvokimui skirta funkcija yra adaptuotas ir supaprastintas kitų matematine forma pateiktų aiškinimų vedinys (žr. 3 priedą). Ji nepretenduoja į baigtinę algebrinę formulę, o veikiau atvaizduoja loginį sąryšį tarp tyrime pristatomų kintamųjų: elgsena tiesiogiai priklauso nuo ketinimo elgtis konkrečiu būdu, o šį įvairiomis dalimis lemia su elgesiu susiję, normatyviniai ir kontroliniai įsitikinimai, kurie savo ruožtu yra daugybės kitų veiksmų sancaupos rezultatas. Šią aplinkybę funkcijoje žymi faktorizavimo žymuo ω [omega]. Skaičių teorijoje juo išreiškiamas matematinio objekto skaidymas daugikliais. Čia jis atitinkamai žymi įsitikinimų struktūras esant sudėtinės ir skaidytinas į kitus nepriklausomus kintamuosius. Kadangi planuoto elgesio teorija yra atvira papildomų kintamųjų įtraukimui ir nepreziumuoja galutinio intencijos antecedentų sąrašo, teigiant ketinimų priklausomybę nuo įsitikinimų struktūrų, naudojamas apytikrės lygybės ženklas, atspindintis šią būklę.

ir tų veiksmų suvokimo, kaip išties lengvinančių ar kliudančių elgtis manomu būdu, funkcija. Veiksnyms atspindi asmens suvokimą, kiek jo elgesys priklauso nuo jo paties valios; žymi suvokiamą tam tikro elgesio atlikimo lengvumą ar sunkumą. Teorijos autorius išskyrė vidinius, arba subjektyvius, kontrolės faktorius (informacijos lygis, įgūdžiai, gabumai, emocijos) ir išorinius, arba objektyvius (situacinės aplinkybės / kliūtys, išoriniai apribojimai), – jie stabdo elgesio kontrolę arba ją stiprina.

Apibendrinant – kuo teigiamesnės nuostatos ir subjektyviai suvokiamos normos elgsenos atžvilgiu ir kuo stipresnis suvokimas, jog veikimas priklauso tik nuo tavęs, tuo didesnė elgsenos pasireiškimo tikimybė.

Planuoto elgsenos teorijai reiškiamą plati parama tiek akademinėje, tiek viešosios politikos praktikų bendruomenėje. Ir nors jos nauda elgsenai tirti ir keisti grindžia gausybė empirinių tyrimų, pastaraisiais metais modelis yra ir vis aštriau kritikuojamas²⁶. Kvestionuojamas išskirtinis teorijos dėmesys racionaliam individų samprotavimui, nes taip iš analizės eliminuojamas nesąmoningų, emocinių ir afektyvių įtakų vaidmuo; ginčijamas socialinių, demografinių kintamųjų ignoravimas; pabrėžiamas atotrūkis tarp intencijos ir elgsenos (angl. *intention-behaviour gap*), traktuojat ketinimą kaip geriausiu atveju potencialaus, bet ne faktinio elgsenos indikatorių; dėl statiško aiškinimo pobūdžio abejojama pagal modelį parengtų intervencijų pajėgumu paveikti individų kognicijas ir ilgalaikę elgseną. Šie iš modelio prielaidų ribotumo kylantys trūkumai, netinkamai ar apskritai neįvertinti, gali sukelti rimtų metodologinių problemų, todėl iš tyrėjų reikalaujama organizuoti tyrimą iš anksto pripažįstant visas išdėstytas prielaidas ir suvokiant jų keliamus santykinus apribojimus išvadoms.

---

²⁶ Pavyzdžiui, Falko F. Sniehotta et al., „Time to retire the Theory of Planned Behaviour“, *Health Psychology Review* 8 (1), 2014.

2.2. Planuotos elgesio teorijos pritaikymas rūšiavimo elgsenai tirti

Adekvaciai įvertinus planuoto elgesio teorijos ribas, ji ne vienoje dešimtyje užsienio autorių studijų²⁷ buvo sėkmingai pritaikyta ir atliekų rūšiavimo elgsenai analizuoti. Visgi vykdant šiame straipsnyje pristatomą tyrimą, šios teorijos siūlomas modelis išplėstas ir adaptuotas, taip tikintis analizę pagilinti. Žingsnis atliktas remiantis Taivano tyrėjų P. Chu ir J. Chiu rekomendacijomis²⁸.

Visų pirma, minėti tyrėjai teigia, jog teorija yra išplėtota nagrinėti daugiausia pavienį elgesį ir stokoja aiškios struktūros analizuojant elgsenos pasirinkimą iš alternatyvų rinkinio. Jie siūlo rūšiavimo elgseną traktuoti kaip pasirinkimo tarp ketinimo rūšiuoti ir su juo konkuruojančių elgsenos intencijų išraišką.

Antra, atkreipiamas dėmesys, jog į modelį, darant prielaidą, koks galėtų būti sprendimų priėmimo procesas, nėra įtrauktas moralinis komponentas: šis aspektas nepaprastai svarbus, kai renkantis elgseną susiduriama su viešųjų ir privačių interesų konfliktu. Kadangi asmens pasirinkimą rūšiuoti galima suvokti kaip socialinę dilemą – nors pasirinkimas elgtis su atliekomis bet kaip asmeniškai yra patogesnis, jis turi neigiamų padarinių viešųjų interesų atžvilgiu – siūloma į modelį įtraukti suvokiamo moralinio įpareigojimo kategoriją. Šis kintamasis reflektuoja suvokimą, ar įsitraukimas į rūšiavimo veiklą yra teisingas / neteisingas veiksmas etine prasme, ir vidinį spaudimą laikytis savo vertybių sistemos.

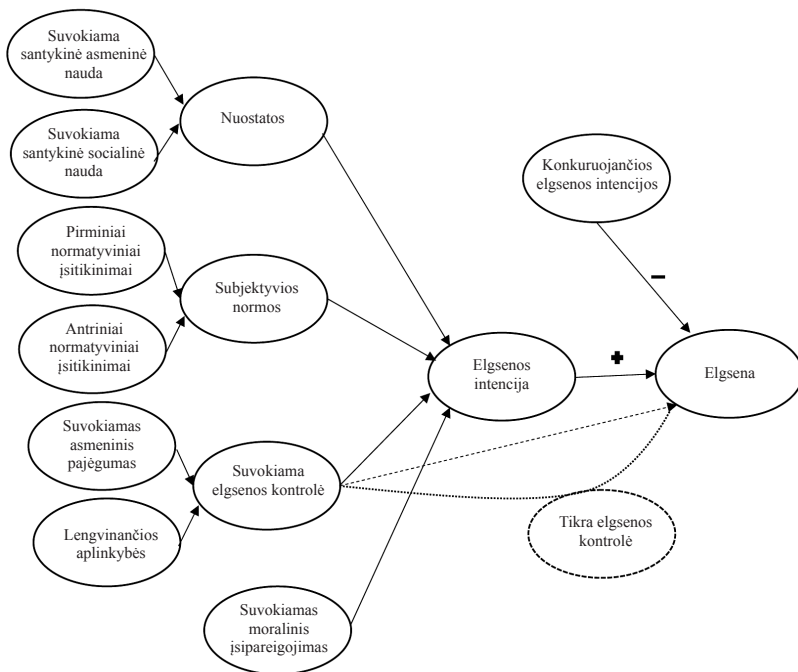
---

²⁷ Pavyzdžiui, Boldero J., „The Prediction of Household Recycling of Newspapers: The Role of Attitudes, Intentions, and Situational Factors“, *Journal of Applied Social Psychology* 25, 1995, p. 440–462, <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1559-1816.1995.tb01598.x/abstract>>, 2014 03 02.

²⁸ Chu P., Chiu J., „Factors Influencing Household Waste Recycling Behavior: Test of an Integrated Model“, *Journal of Applied Social Psychology* 33, 2003, p. 604–626, <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1559-1816.2003.tb01915.x/abstract>>, 2014 02 09.

Galiausiai, kad analizės rezultatai suteiktų aiškesnių įžvalgų strateguojantiems intervencijas rūšiovimui skatinti, P. Chu ir J. Chiu siūlo modelio kintamuosius išskaidyti į dar keletą komponentų:

- 1) Asmuo gali manyti, jog atliekų rūšiovimas padeda mažinti aplinkos taršą, ir šį rezultatą vertinti pozityviai. Tai reikš, kad jo nuostatos rūšiovimo atžvilgiu teigiamos ir, tikėtina, sustiprins ketinimą veikti, t. y. rūšiuoti. Šį nuostatų faktorių siūloma skirti į dvi dalis: suvokiamą santykinę asmeninę naudą – lėšų taupymas, piniginis atlygis ar pasitenkinimo, prasmingumo patyrimas, ir santykinę socialinę naudą, pavyzdžiui, gamtos išteklių saugojimas ar visuomeninių sąnaudų mažinimas.
- 2) Asmuo gali būti įsitikinęs, kad jo šeima mano jį turint rūšiuoti atliekas, ir būti motyvuotas patenkinti šeimos lūkesčius – tai reikš, jog jo socialinės normos tvirtos ir elgsenos atžvilgiu teigiamos, tad, tikėtina, ir skatinančios ketinimą rūšiuoti. Šį socialinių normų kintamąjį taip pat siūloma padalyti į du elementus: pirminius normatyvinius įsitikinimus (tokius, kuriems įtaką daro artimieji – šeima, draugai ar kaimynai) ir antrinius normatyvinius įsitikinimus (tokius, kuriems įtaką daro aplinkiniai – interesų grupės, institucijos, vyriausybė).
- 3) Asmuo gali manyti, jog neturi pakankamai vietos, kad galėtų efektyviai rūšiuoti, ir tai suvokti kaip reikšmingą kliuvinį. Tai reikš, jog jis tam tikras sąlygas suvokia kaip galinčias palengvinti rūšiovimo elgseną, o jų nebuvimą – kaip kliūtį elgtis tam tikru būdu, o tai žymės jo prastą suvokiamą elgesio kontrolę, ir, tikėtina, sumenkins ketinimą rūšiuoti. Šį suvokiamos elgesio kontrolės kintamąjį taip pat siūloma traktuoti ne kaip viendimensį, o dalyti į suvokiamą pajėgumą (siejant su turimomis žiniomis apie rūšiovimą ir asmeniniu pajėgumu tai daryti) ir lengvinančias aplinkybes, apimančias tokius dalykus kaip laikas, vieta namuose, patogi infrastruktūra ir pan.

1 pav. *Adaptuotas planuotos elgesio teorijos analizės modelis*

Taigi analizės modelis, kuriuo vadovaujamesi atliekant empirinį tyrimą, apibendrina visus pasiūlytus teorijos papildymus. Ji galima pavaizduoti schemiškai.

3. Tyrimo metodologija

Atliekant empirinį tyrimą pasirinkta taikyti kokybinę duomenų rinkimo, analizės ir interpretavimo strategiją. Šis požiūris socialinę tikrovę traktuoja kaip nuolat kintančią ir konstruojamą pačių jos veikėjų, todėl remiasi tomis prasmėmis, kuriomis disponuoja patys jas generuojantys subjektai. Kokybinė strategija diktuoja indukcinę reiškinų analizės logiką ir leidžia holistiškai interpretuoti bei vertinti tai, kaip

patys individai suvokia ir aiškina pasaulį²⁹. Žinoma, kadangi visa tai reikalauja išsamių, gausių ir kontekstualių duomenų, o šie dažniausiai gaunami tik palaikant su tyrimo dalyviais glaudų, santykinai ilgą ir lankstų santykį, tokia strategija turi metodologinių ribotumų: dėl galimybės apklausti tik nedidelę dalį tiriamos populiacijos sumažėja tyrimo reprezentatyvumas, tampa neįmanoma apibendrinti išvadas, patvirtinti teorines hipotezes, be to, potencialiai kyla validumo problemų. Nepaisant to, šio tyrimo ambicijai kokybinė prieiga suteikia daugiau pranašumų nei praradimų, nes leidžia suprasti, kokios individualiai kuriamos prasmės (pasireiškiančios vertybių, nuostatų, įsitikinimų forma) ir kaip veikia asmenų elgseną (apsisprendimą, kaip tvarkyti, rūšiuoti ar ne, buitines atliekas).

Kadangi, norint suvokti tokią individų perspektyvą, reikia giluminės, subjektyvaus pobūdžio socialinės informacijos, jai surinkti pasitelktas interviu metodas. Jis leidžia gerai suprasti tyrimo dalyvių kalbėjimo kontekstą ir patį jų pasisakymų turinį, priartėti prie individų suvokimo, reikšmių apibrėžimo ir realybės konstravimo³⁰. Žinoma, tuo pat metu interviu metodas kelia ir potencialias kliūtis teisingiems duomenims surinkti: klausėjas gali (ne)sąmoningai paveikti respondentą, jo nuomonę, o ir surinktų duomenų interpretacija gali būti paveikta subjektyvios tyrėjo nuostatos³¹. Atsižvelgiant į tai, tyrime taikytas pusiau struktūruotas pokalbio planavimas: iš anksto numatytos interviu gairės su konkrečiomis klausimų formuluotėmis, jų eiliškumu, kitos aktualios informacijos išgavimo priemonių planu (žr. 1 priedą), tačiau kartu išlaikyta klausėjo iniciatyvos teisė, reaguojant į situaciją, perfrazuoti klausimus, užduoti papildomų klausimų ir pan.

²⁹ Kardelis K., *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*, 2002, p. 103–106.

³⁰ Telešienė A. „Įvadinio kurso į kompiuterizuotą kokybinių duomenų analizę mokomoji medžiaga“, Morkevičius V. et al., *Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su NVivo ir Text analysis suite*, <http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/NVivo/nvivo.html&course_file=nvivo_III_3_2_2.html>, 2014 03 02.

³¹ Tidikis R., *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*, Vilnius: LTU, 2003, p. 464.

Prieš detalizuojant tyrimo populiacijos pasirinkimo pagrindimą, svarbu paminėti, kad įgyvendinant Lietuvos atliekų tvarkymo politiką svarbią vietą užima miestų ir rajonų savivaldybės. Jos yra atsakingos už komunalinių atliekų tvarkymo sistemos organizavimą, reglamentavimą ir administravimą savo teritorijose, o savivaldybių teritorijų gyventojai privalo naudotis sukurta sistema³². Dėl to tyrimas organizuotas būtent savivaldybių lygmeniu, tiriamuoju atveju pasirenkant, Aplinkos ministerijos duomenimis, atliekų tvarkymo srityje pažangiausio ir geriausių rūšiavimo rodiklių pasiekusio Alytaus regiono (konkrečiai, Alytaus miesto savivaldybės³³) gyventojus. Daroma prielaida, kad šio regiono infrastruktūra santykinai geriausia, o gyventojų turima informacija išsamiausia Lietuvoje, tad tai leidžia koncentruotis į tik vertybių ir motyvacijos kategorijai priskirtinų veiksmų nagrinėjimą.

Tyrimo dalyvių imčiai sudaryti taikyta netikimybinė patogioji atvejų atranka. Nors ši technika reiškia, kad tyrimui parenkami pirmi pasitaikę ar lengviausiai pasiekiami individai, organizuojant tyrimą

---

³² *Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas*, aktuali redakcija, 2014 04 30, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=470296&p_tr2=2>, 2014 05 06.

³³ Tyrime dalyvavo tik asmenys, gyvenantys ir namų ūkį tvarkantys Alytaus miesto savivaldybei priklausančioje teritorijoje, kuri pripažįstama pažangiausiai atliekas tvarkančiu ir geriausias sąlygas gyventojams rūšiuoti sudariusiu regionu Lietuvoje. Tai, be kitų statistinių rodiklių, patvirtina ir šie faktai: Alytaus regiono atliekų tvarkymo centras – geriausias atliekų tvarkymo projektų vykdytojas šalyje (2012 m. Aplinkos projektų įgyvendinimo agentūra ARATC pripažino geriausiu dešimtmečio partneriu įgyvendinant ES remiamus projektus; 2013 m. jis įvertintas ir apdovanotas už efektyviausių lėšų panaudojimą) – 2011 m. Alytaus apskrityje pirmą kartą Lietuvoje pradėtas vykdyti iki šiol didžiausias inovatyvus eksperimentas „Būkime kitokie, rūšiuokime arčiau namų“. Jo metu infrastruktūros plėtimui ir rūšiavimo elgsenos kontrolės priemonėmis pavyko pasiekti įspūdingų pirminio atliekų rūšiavimo rezultatų; be to, kad rūšiavimui pritaikyta infrastruktūra 100 proc. užtikrinta visiems regiono gyventojams, jiems pirmiesiems šalyje suteikti ir individualūs konteineriai stiklo pakuočių atliekoms; Alytuje nuolat įgyvendinami plataus masto informaciniai ir šviečiamieji projektai; taip pat būtent čia sėkmingai vykdoma atliekų tvarkymo perversmą sukelsiančio pirmojo Lietuvoje mechaninio rūšiavimo ir biologinio apdoravimo įrenginio statyba.

stengiasi, kad apklaustų respondentų charakteristikų santykis bent iš dalies atspindėtų bendrą visumą. Todėl prieš kviečiant tyrimo dalyvius pokalbiui atsižvelgta net tik į jų įvairovės socialiniais ir demografiniais aspektais užtikrinimą, bet ir tokių požymių kaip būsto tipas³⁴ proporcingumą tiriamos aibės savybėms (žr. 2 priedą).

Tyrime vadovautasi prisotinimo taisykle, apklausti 32 informantai. Stengiasi, kad respondentai jaustųsi laisvai ir patogiai, todėl pokalbiai vyko jų namuose, darbo vietose (laisvu nuo darbo metu), viešosiose Alytaus miesto erdvėse bei įstaigose. Duomenys rinkti 2014 m. kovą–balandį. Respondentų sutikimu pokalbiai buvo įrašomi, vėliau transkribuoti ir nagrinėti pasitelkiant turinio analizę: tyrimą inspiravusios koncepcijos šviesoje medžiaga interpretuota, duomenys kategorizuoti ir koduoti, nustatyti tarp jų esantys ryšiai ir sąsajos (įrankis – QSR Nvivo.10 programinis paketas).

4. Kur slypi problema? Tyrimo rezultatai

Šiame skyriuje tyrimo rezultatai pristatomi pateikiant išvadas apie tyrime dalyvavusiai populiacijai būdingą rūšiavimo elgseną lemiančių veiksmų pasireiškimą. Raiškos tendencijas iliustruojantys respondentų pasisakymai pateikiami lentelėse.

4.1. Elgsena ir intencijos

Elgsena. Nors iš gautų duomenų galima spręsti, kad dauguma apklaustųjų (22) bent dalį atliekų rūšiuoja, o apie trečdalis (10) to visiškai nedaro, įdomu, kaip skirtingai patys apklaustieji suvokia savo

---

³⁴ Būsto tipas laikomas tyrimui aktualiu skiriamuoju požymiu. Alytaus miesto savivaldybėje individualių namų gyventojams sudarytos santykinai patogesnės sąlygos rūšiuoti nei gyvenantiems daugiabučiuose: kiekvienam namų ūkiui suteiktas konteineris buitiniams atliekoms, stiklui, antrinėms žaliavoms, taip pat kompostavimo talpykla. Daroma prielaida, kad šie faktoriai gali būti reikšmingi motyvacijos rūšiuoti lygiui.

dalyvavimą atliekų rūšiavimo praktikoje. Iš 32 apklaustų visiškai nerūšiuojantys teigė 8 respondentai, 5 save apibūdino kaip aktyviai ir atsakingai rūšiuojančius. Likusiųjų kalboje vyravo žodžių junginys „stengiuosi rūšiuoti“, nors ir jie, esant palankioms aplinkybėms, iš-

1 lentelė*. *Elgsena ir intencijos rūšiavimo atžvilgiu*

Savo elgsenos suvokimas	<i>Rūšiuoju</i>	<i>Stengiuosi rūšiuoti</i>	<i>Nerūšiuoju</i>
	(15)	(8)	(9)
Elgsena: rūšiuoja (22)			
	Mes rūšiuojam, prie mūsų yra konteineriai, rūšiuojam kiek galim. Ir netgi maistines atliekas kompostuojame. <i>R18, mot., d., 43 m.</i>	Aš tai stengiuosi rūšiuoti. Jau namie tai stengiuosi tikrai: visas taras, popierius, plastikinius butelius rūšiuoju, nešu, metu į atitinkamus konteinerius. <i>R12, mot., d., 39 m.</i>	Aš namuose nerūšiuoju. Na, negaliu sakyti, jog šimtu procentų, plastikinius butelius metu į atskirą konteinerį, bet visa kita – kartonas, popierius – pas mane eina į vieną. <i>R17, mot., d., 55 m.</i>
Elgsena: nerūšiuoja (10)			
	Rūšiuoju: kas dega – į pečių, kas ne – į bendrą katilą. <i>R32, vyr., n., 50 m.</i>	Stengiuosi, bet šiaip nepasakyčiau, kad labai taip jau rūšiuoju. <i>R14, mot., d., 24 m.</i>	Nerūšiuoju, viską metu į vieną kibirą. <i>R03, vyr., d., 51 m.</i>
Ketinimas suvokiamos elgsenos atžvilgiu	Taip, kol razumėlis veiks, tol ir rūšiuosiu. <i>R13, mot., d., 42 m.</i> Priklauso, privalom, nekyla kitos minties. <i>R24, vyr., d., 55 m.</i>	Ketinu, ir dar labiau nei dabar. <i>R09, mot., d., 48 m.</i> Ketinu. Jūsų interviu privertė susimąstyti. <i>R14, mot., d., 24 m.</i>	Ne. Jei priklausytų nuo to mokesčių mokamų dydis, tada kita kalba. <i>R06, mot., d., 33 m.</i> Nenoriu meluoti, gal kokia dešimt procentų tikimybė [kad elgsena keisiu]. Bet verta susimąstyt. <i>R30, mot., d., 31 m.</i>

* Čia ir toliau lentelėse pateikiami tyrimo rezultatų apibendrinimai pagal atskirus kintamuosius. Lentelėse nurodomos identifikuotos rūšiavimo elgseną lemiančių veiksnių kategorijos, jas iliustruojančių respondentų pasisakymų pavyzdžiai. Skliausteliuose pateikiamas pozicijų išsakiusiųjų skaičius, kursyvu užrašytas respondento šifras (respondento numeris, lytis, būsto tipas, amžius).

rūšiuoja didžiąją dalį susidarantių šiukšlių. Toks atotrūkis tarp faktiškai apibūdinamos elgsenos ir jos įvardijimo rodo nevienodą respondentų atliekų rūšiavimo kaip praktikos suvokimą, reikšmę ir savo indėlio vertinimą.

Ketinimas. Visi rūšiuojantieji nurodė, jog alternatyvų dabartiniam elgesio būdui nėra svarstę. Nerūšiuojantieji taip pat teigė savo elgsenos vektoriaus keisti neplanuojantys, visgi dauguma jų gebėjo patys įvardyti aplinkybes, kurioms esant sutiktų elgesį koreguoti. Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog interviu pabaigoje daug tyrimo dalyvių prisipažino, kad pokalbis privertė labiau susimąstyti apie atliekų rūšiavimą, o kai kuriems netgi sužadino norą savo elgseną keisti. Toks vien pašnekėsio sukeltas efektas leidžia preziumuoti, kad ketinimus elgtis veikia tam tikri įsitikinimai, vienais atvejais jie labai stiprūs, kitais gana lengvai paveikiami.

4.2. *Su elgesiu susiję įsitikinimai: nuostatos*

Absoliuti dauguma apklaustųjų rūšiavimą *per se* vertina teigiamai, tačiau tik dalis jų sugeba konkrečiai įvardyti, kokią vertę tokia veikla kuria. Nepaisant palankaus bendrinio požiūrio į šią praktiką, motyvai, dėl kurių jis susiformavo ir kurių yra palaikomas, skiriasi. Be to, pasakytina, jog rūšiavimas daugumos visų pirma asocijuojamas su socialine, visuomenine nauda, o ne įtaka asmeninei gerovei.

Suvokiama santykinė socialinė nauda. Vyrauja požiūris, jog atliekų rūšiavimas yra aplinkos apsaugos išraiška, prisidedanti prie įvairaus masto problemų sprendimo: pradedant globaliomis, kaip antai klimato kaitos pokyčiais, baigiant vietinių gamtos išteklių tausojimu. Ir nors dalis respondentų apsiriboja abstrakčiais įvaizdžiais kaip „aplinkos tarša“ ar „gamtos saugojimas“, nemažai jų geba konkretinti šį ryšį: kaip rūšiavimo rezultatas minėtas išteklių taupymas, sąvartynų mažinimas, žaliavų perdirbimas ir pakartotinis naudojimas. Vis dėlto tik nedidelė dalis apklaustųjų visa tai sieja su gamybos sąnaudų

2 lentelė. *Suvokiama santykinė socialinė ir asmeninė rūšiavimo nauda*

Suvokiama santykinė socialinė nauda	
Atliekų kiekio mažinimas	(7) Rūšiavimas sumažina šiukšlių kiekį ir leidžia atliekas panaudoti dar kartą. <i>R05, vyr., n., 23 m.</i> Visų pirma, mažiau šiukšlių gamtoje. <i>R23, vyr., d., 19 m.</i> Nauda ta, kad atliekų sunaikinimas tampa lengvesnis. <i>R30, mot., d., 31 m.</i>
Sąvartynų naikinimas	(2) Aš prieš šiukšlynus, tai turbūt rūšiavimas duotų naudos, nes dabar šiukšlių dideli kalnai. <i>R03, vyr., d., 51 m.</i>
Antrinių žaliavų perdirbimas ir pakartotinis naudojimas	(14) Kažkiek iš tikro skaitau [manau] yra gerai. Padaro iš tų šiukšlių kažkokią kitą pakuotę. <i>R13, mot., d., 42 m.</i> Rūšiavimo nauda ta, kad leidžia perdirbti kai kurias šiukšles kelis kartus. <i>R04, vyr., d., 22 m.</i>
Gamtos išteklių saugojimas	(10) Reikia pratintis prie to, ne vien užkasti į žemę – laikui bėgant tai vis tiek gali užteršti mūsų gėlą vandenį. <i>R24, vyr., d., 55 m.</i> Nauda labai didelė, niekas neina į žemę. <i>R07, vyr., d., 32 m.</i>
Gamybos sąnaudų mažinimas	(5) Rūšiavimas labai glaudžiai siejasi su ekonomika, nes padeda sumažinti gamybos kaštus. <i>R05, vyr., n., 23 m.</i> Vis tiek rūšiavimas turėtų duoti nemažą naudą, ir šildymui, ir pergaminimui, perdirbimui į statybines medžiagas, kažkur kitur gamyboj... Tam reikia rūšiuoti. <i>R24, vyr., d., 55 m.</i>
Aplinkos apsauga	(18) Duoda, aišku, naudos. Saugom gamtą. <i>R12, mot., d., 39 m.</i> Mažiau teršiama aplinka. <i>R09, mot., d., 48 m.</i>
Įtakos klimato pokyčiams mažinimas	(3) Aš esu už tai, jog kuo daugiau atliekų būtų perdirbama – kitą kartą baisu pasidaro, kaip žmonės neatsakingai elgiasi su gamta, paskui mes ir patiriam tas katastrofas, gamtos kataklizmus. <i>R18, mot., d., 43 m.</i>
Švaros ir tvarkos palaikymas viešosiose erdvėse	(8) Malonumas toks, kad „faustai“ nesimėto... <i>R22, vyr., d., 45 m.</i> Apsaugome gamtą, mažiau šiukšlių mieste ir pakelėse. <i>R15, mot., d., 18 m.</i>
Visuomenės sveikatai palankių, humanišku sąlygų palaikymas	(4) Tas rūšiavimas smarkiai siejasi su sveikatos klausimais, aš labai sutinku. Juk kiek teršalų patenka į orą, kuriuo vėliau patys kvėpuojam. <i>R17, mot., d., 55 m.</i> Tas šiukšles paima, nuveža į rūšiavimo kombinatus, ir vyrai ir moterys turi darbo. O jei mes parūšiuojam, tai tiem žmonėm gi jau daug lengviau. <i>R22, vyr., d., 45 m.</i>

Suvokiama santykinė asmeninė nauda		
Asmeninio tobulėjimo išraiška	(1)	Reikia pasistengti išsaugoti gamtą, taip tobulėji pats. Kol jaunesnė buvau, man tai nebuvo aktualu, o dabar matau, kaip auga mano dukra ir kaip ji kartoja mano klaidas, todėl vien kad pati taisyčiausi, stengiuosi rūšiuoti. <i>R08, mot., d., 27 m.</i>
Indėlis kuriant gerovę ateities kartoms	(3)	Aš naudos iš to gal ir negausiu, nes per trumpai gyvensiu. Bet manau, jog iš to naudos turės ateinančios kartos. <i>R09, mot., d., 48 m.</i> Taip ir norisi priet [prie nerūšiuojančių] ir pasakyt: o ką tu darai? O ką tavo vaikai darys? <i>R19, mot., n., 49 m.</i>
Tvarkos ir švaros palaikymas	(6)	Jei mes patys netvarkysim, tai ir bus bardakas. <i>R13, mot., d., 42 m.</i> Aš labai mėgstu tvarką. Aš jei darau, tai darau kaip reikia. <i>R10, mot., d., 47 m.</i>
Taisyklių laikymasis	(4)	Ne, nu tai pasakyta, kad reikia rūšiuoti, tai ir rūšiuojam. <i>R20, mot., d., 30 m.</i>
Principinių nuostatų išraiška	(7)	Aš rūšiuoju, o ir šiaip, mano požiūris yra toks, kad nedaryt ko nors vien todėl, kad kiti [suprask, masės] taip daro. <i>R18, mot., d., 43 m.</i>
Meilės gamtai išraiška	(4)	Vis vien žmogus tikiesi, kad jos bus panaudotos vėl. Aplamai myliu gamtą, man kuo mažiau būtų ji teršiama, tuo geriau. Jaučiu, jog kažką truputį geriau padariau. <i>R24, vyr., d., 55 m.</i>
Pilietinė pareiga	(3)	Aš esu sąmoninga pilietė, todėl tai ir darau. <i>R09, mot., d., 48 m.</i> Prisidedu prie bendrojo gėrio, savo aplinką, savo miestą, palieku švaresnį. <i>R23, vyr., d., 19 m.</i>
Vidinis pasitenkinimas	(12)	Na, bet surūšiovusi kartais jaučiuosi geriau. <i>R02, mot., d., 51 m.</i> Na, jaučiuosi bent truputį prisidedanti prie aplinkos apsaugos. <i>R15, mot., d., 18 m.</i>
Materialinė / finansinė nauda	(5)	Tegul tik įveda užmokestį už antrines žaliavas – atsiras daugiau sanitarų, kurie atsirūšiuos, ką reikia. <i>R32, vyr., n., 50 m.</i> Žinoma, išrūšiaavę, pavyzdžiui, popierių, galim panaudot kaip kurą katilui. <i>R05, vyr., n., 23 m.</i>

mažinimu ir galimybe racionaliai išrūšiuotas atliekas panaudoti kitoms reikmėms. Tarp respondentų populiariesnis įvaizdis, kad rūšiavimas turi įtakos tvarkai bei švarai viešosiose erdvėse ir gamtoje, o ne ekonomikai. Įdomu ir tai, jog dalis respondentų rūšiavimą asocijuoja ir su visuomenine, humanitarine nauda, pavyzdžiui, darbo vietų ar sąlygų, palankių visuomenės sveikatai, kūrimas.

Suvokiama santykinė asmeninė nauda. Kalbėdami apie tai, kokią naudą rūšiavimas duoda ar galėtų duoti rūšiuojančiajam asmeniškai, absoliuti dauguma apklaustųjų minėjo atlygį pinigais. Dalis jų suvokia kaip tiesioginį pajamų gavimą, pavyzdžiui, parduodant antrines žaliavas, kiti netiesiogiai, t. y. mokesčių ar lengvatų pavidalu. Įdomu, jog, kalbėdami apie piniginį atlygį, ypač gaunamą naudojantis užstato sistema, respondentai imdavo kalbėti trečiuoju asmeniu, sakydami, kad tokia motyvacija paskatintų didžiąją dalį kitų, žemesnio už juos socialinio statuso, žmonių. Tiek rūšiuojantieji, tiek nerūšiuojantieji piktinosi esama sistema, kai mokestis skaičiuojamas ne pagal šalinamų atliekų kiekį ar sudėtį, bet pagal tenkantį gyvenamąjį plotą. Įspūdį apie alternatyvios sistemos potencialą nemažai apklaustųjų buvo susidarę vertindami Skandinavijos ar Vakarų Europos šalių patirtis.

Nors dauguma apklaustųjų teigė nejaučiantys, jog rūšiuodami gautų asmeninės naudos, galima spręsti, kad jie visgi ją patiria emociu, vidinių poreikių patenkinimo pavidalu, ir tik arba patys nėra to iki galo įsisąmoninę, arba nesugeba to konkrečiai apibrėžti: dauguma apklaustųjų abstrakčiai teigė, jog rūšiuodami jie jaučiasi atlikę „gerą darbą“.

4.3. Normatyviniai įsitikinimai: subjektyvios normos

Visų pirma verta pasakyti, jog dalis tvirtas asmenines nuostatas turinčių respondentų yra linkę teigti, kad aplinkinių įtaka jų nepaveikia. Tokių apklaustųjų savimonėje ryškus savęs kaip savarankiškos,

pasvertai ir sąmoningai sprendimus priimančios asmenybės traktavimas. Nors savo aplinkoje jie mato tiek su savo įsitikinimais sutampančių, tiek jiems prieštaraujančių požiūrių ar elgsenos pavyzdžių, visus juos tokie respondentai priima kaip jų ištikimybės savo vertybėms išbandymą arba iššūkį principiniams įsitikinimams. Maža to, lyg norėdami parodyti savo atsparumą priešingoms normoms, neretai jie imasi iniciatyvos vieno ar kito tipo elgsenai skatinti. Įdomu, kad toks suvokimas gajus tiek tarp rūšiuojančiųjų, tiek tarp nerūšiuojančiųjų.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog tų respondentų, kurie nerūšiuoja, matoma ir vertinama aplinka savo elgsena ir nuostatomis yra adekvati jų elgesiui. O tų, kurie rūšiuoja, aplinkoje arba gausu rūšiuojančiųjų, arba tokie respondentai turi aiškų norą skatinti aplinkinius sekti savo pavyzdžiu, tik ne visuomet tokius norus lydi pakankamas ryžto ar palankių sąlygų jiems tiesiogiai išreikšti derinys.

Ypač dažnai buvo pabrėžiama skirtis tarp kartų: vyrauja nuomonė, kad ne vien atliekų rūšiavimo, bet ir kitais ekologinės krypties klausimais aktyviau domisi ir daugiau išmano „jaunimas“. Respondentai yra susidarę įspūdį, jog dėl ugdymo šiandieninėse mokyklose, taip pat galimybės laisvai keliauti po užsienio valstybes jaunų žmonių akiratis yra platesnis ir pažangesnis, jie pranašesni už sovietmečiu augusią kartą. Todėl, jei jie orientuojasi į tvaraus gyvenimo būdo praktikavimą, verta sekti jų pavyzdžiu.

Ypatingai mūsų amžiuje reikia persiorientuoti, jaunimas daugiau mąsto šitom temom. R24, vyr., d., 55 m.

Gal tik jaunesni, kurie mokinasi mokykloj, ar baigę kažką tai, jie žino, jiems aiškina, tai jie ir rūšiuoja. O tėvai meta viską į bendrą. Jie taip įpratę. R12, mot., d., 39 m.

Įdomu, jog respondentai linkę sąmoningai įvardyti tik tokių referentų kaip šeimos nariai, namiškiai ar artimi draugai įtaką. O dauguma kaimynų, bendradarbių ar įvairių organizacijų vaidmens kaip reikšmingo tiesiogiai nepripažįsta. Vis dėlto, klausantis jų kalbos,

akivaizdu, kad tokią įtaką jie patiria, ir ji turi galios elgsenai skatinti. Tiesiog iki galo daugelio respondentų ji nėra suvokiama, todėl tokių referentinių grupių vaidmenį reikėtų vertinti kaip antrinę motyvaciją.

Valstybės vaidmuo. Nerimą kelia tai, koks valstybės institucijų, vietinės valdžios struktūrų vaidmens suvokimas vyrauja respondentų sąmonėje. Absoliuti dauguma teigia neįsivaizduojantys valstybės motyvacijos ar skatinimo rūšiuoti. Vyrauja nuomonė, kad atliekų rūšiavimas toli gražu nėra prioritetas ar reikšmingas valstybiniu lygmeniu, keletas respondentų netgi abejoja, ar valstybė šiuo klausimu apskritai vykdo kokią nors politiką, ar yra nustačiusi veiklos strategiją. Tokį požiūrį lemia keletas priežasčių. Visų pirma, neigiamą įspūdį respondentai yra susidarę vertindami esamą atliekų tvarkymo infrastruktūros aptarnavimą: matydami perpildytus, laiku neištuštinamus konteinerius, piktindamiesi nepakankamu šiukšliadėžių kiekiu viešosiose erdvėse, žmonės yra linkę atsakomybę už visa tai priskirti valstybei kaip visuminiam vienetui apskritai. Taip pat nepasitenkinimas kyla lyginant situaciją Lietuvoje ir užsienio, ypač Skandinavijos ir Vakarų Europos, šalyse – pasigendama apčiuopiamos valstybės motyvacijos, kurią ji teiktų paprastam atliekų turėtojui. Netgi tie, kurie yra išsamiau susipažinę su esama atliekų tvarkymo politika ir jaučiasi žinantys, kas ir už ką yra atsakingi, smarkiai abejoja sistemos skaidrumu.

Nemanau, jog valstybei labai rūpi. Kartais ateini prie šiukšlių konteinerių – pilnutėliai, savaitėmis neišvežami, tada ir svyra rankos. R12, mot., d., 39 m.

Aš kažkaip abejoju mūsų valstybė apskritai turi kažkokią aplinkosauginę politiką, strategiją... O ką jau kalbėti orientaciją į atliekų rūšiavimą? R29, mot., d., 26 m.

Dabar, kadangi daug Europos Sąjungos pinigų eina į šitą sritį, aš manau, jog jie tikisi, kad rūšiuosim. Bet kad tie pinigai nėra naudingiausi būdu panaudojami. <...>. Alytuj, kiek aš žinau, labai didelės investicijos daromos, tik netiesiogiai turinčios įtakos atliekų tvarkymui. Sakykim, GPS dėjimas į konteinerius. Tai, kas neskatina žmogaus, o tik kelia mokesť. Ir

3 lentelė*. Normatyviniai įsitikinimai rūšiavimo atžvilgiu ir jų derinių išraiška elgsenos variacijomis

Referentai	Socialinės įtakos suvokimas		Rūšiuojantieji respondentai	Nerūšiuojantieji respondentai	
	S	M		S	M
Šeimos nariai / namiškiai (22)	+	-	[Šeima] rūšiuoja, atskirai meta plastiką, stiklą, o visa kita į bendrą. [Ar kitokia jų elgsena arba požūriai paveiktų Jūsų elgseną?] Ne, nepaveiktų. Aš turiu savo įsitikinimus. Jų ir laikau. R01, vyr., d., 52 m.	-	+ Dabar stengiuosi labai rūšiuoti, kadangi gyvenu su mama, kuri labai rūšiuoja ir pyksta, jei to nedarau ir aš. <...> Mama rūšiuoja visada ir nemeta bet kur. Ji pagrindinis mano šeimos žmogus, moko ir mus tą daryti. R14, mot., d., 24 m.
	+	+	Tai aš būtent ir išmokau iš tų žmonių rūšiuoti. Pirmiausiai teta pradėjo atskirai dėti, paskui kita, ir taip užsikrėčiau aš. R08, mot., d., 27 m.	-	Na, didžiausias iniciatorius – sūnus: surenka visus elementus, neša kur reikia. Bet aš pakankamai laiku save suvokiančiu žmogum, ir kad kažkas mane ragintų, mokytų, skatintų... aš pakankamai patį turiu informacijos ir žinau, kad tai naudinga, reikalinga, BET. R17, mot., d., 55 m.
	-	-	[Šeima] nerūšiuoja. Aš tik einu iš paskos ir surankioju. <...> Jei matau, kad mesta kas nors į bendrą, išimu ir įmetu, kur reikia. R12, mot., d., 39 m.	+	Žmona kartais sako, išnešk stiklą į stiklą, pakuotes atskirai, bet aš vis tiek išmetu į vieną. R03, vyr., d., 51 m.
Draugai (16)	-	-	Man atrodo, kad dabar mažai kas rūšiuoja...<...> Draugai kiti irgi sako „ai, aš nerūšiuoju“. Bet manęs tai kažkaip nepaveikia, aš labai konservatyviai atsižvelgiu į tą nuomonę. R16, mot., d., 38 m.	+	Tokių, kurie rūšiuotų, nepažįstu. <...> Na, nežinau, jeigu visi masiškai rūšiuotų, gal rūšiuotume ir mes. R03, vyr., d., 51 m.
	?	+	Draugai nežinau, rūšiuoja ar ne, bet būna, kad repliką užmeta, jei sumeti ką nors ne vietoj. Įstrigęs vienas toks įvykis, po kurio nei aš, nei kiti dabar nemetam bet kur. R07, vyr., d., 32 m.	+	Nepažįstu nieko, kas rūšiuotų. <...> O kam? Yra mačiusiu, kad paskui vis tiek viską vienon mašinos suverčia. Draugė savom akim mačius. R25, mot., d., 37 m.

Pirminiai normatyviniai įsitikinimai

Antriniai normatyviniai ištikimimai	
<p>Neatkreipiau dėmesio, daugiausiai orientuojuosi pats. Bet kai pračinu gatvę, pamatau visus šiukšlynus, man susidaro nuomonė, jog jie nelabai dirba šitu klausimu. R24, vyr., d., 55 m.</p>	<p>Visi tik šneka, kad čia kažkas kažkur rūšiuoja, bet kainą už tvarkymą vis tiek kelia, o šiukšlynai nemažėja. Žmonės juk mato. Gal tuos konteinerius ir atskirai veža, bet aš abejoju... Bet jei būtų sutvarkyta sistema, tai taip, jei aš matyčiau, jog už tuos pinigus, kuriuos aš sumoku, vyksta kažkas, taip, aš rūšiuočiau. Ir kitam pasakyčiau. R03, vyr., d., 51 m.</p>
<p>?</p> $\frac{-}{+}$	$\frac{-}{+}$
<p>Be abejo, kodėl turėtų nesitikėti, jie reikalauja ir mes iš savo pusės. R13, mot., d., 42 m.</p>	<p>Valstybė nespaužia, ji kviečia, jį kviečia, nori sąmoningumo iš visų gandžių, bet tie, kas veža, siekia tik naudos, pinigų ir tiek. Kam jiems antrą kartą važiuoti tuo pačiu keliu, kad surinktų kito konteinerio turinį? Jiem ten verslas. O mums, jei viskas būtų suderinta, tikrai rūšiuotume. R17, mot., d., 55 m.</p>
<p>+</p> $\frac{+}{+}$	$\frac{+}{+}$

*Žymėjimai: skliausteliuose pateikiamas informantių, teigiančių, jog patiria referentinės grupės įtaką, skaičius; grafoje „S“ nurodyta, ar informanto elgsena sutampa su referentinės grupės, kurios įtaką jis pripažįsta jauciantis, elgsena; grafoje „M“ nurodyta, ar informantas išreiškia motyvaciją paklusti referentinės grupės įtakai.

mums reikia mokyt valdžią, ir valdžia turi žmones mokyt. <...> Aš iš viso siūlyčiau atliekų tvarkymą perleisti ne savivaldybėms, o valstybei. Nes pas mus, pavyzdžiui, yra labai dideli susitarimai tarp savivaldybės klerkų, tuos pinigus nežinia kaip panaudoja. Regiono savivaldybės įsteigė UAB, pridarbinta giminaičių, jie gyvena kaip Briusely, teritorija uždara ir ten prie jų nelabai prieisi. Respublikiniu lygiu, tikiuosi, būtų daugiau tvarkos. R18, mot., d., 43 m.

4.4. Kontroliniai įsitikinimai: suvokiama elgsenos kontrolė

Elgseną lengvinančios aplinkybės. Kaip ypač reikšminga, apsisprendimą rūšiuoti ar ne lengvinanti aplinkybė įvardijama infrastuktūra *per se*: pats faktas, jog antrinėms žaliavoms rūšiuoti skirti konteineriai yra, ir tai, kad jie arti namų, dažnai veikia kaip skatinantis veiksnys. Respondentai, kalbėdami apie rūšiavimą, jį taip pat apibūdino kaip „nesunku“, „lengvą“ užsiėmimą, ypač pabrėžė, kad tai laiko nereikalaujanti praktika. Paradoksalu, tačiau faktą, jog rūšiuoti nėra sunku, mini tiek tie, kurie rūšiuoja, tik tie, kurie to nedaro. Tokia tendencija tik patvirtina tyrimo idėjos aktualumą: neužtenka vien užtikrinti viešosios paslaugos prieinamumą – tai būtina, bet nepakankama elgsenos kontrolės sąlyga, nes šalia objektyvių sąlygų veikia ir subjektyvaus vertinimo įtakos, todėl būtina aiškintis, kokios, iš kur ir kaip jos kyla, bei koncentruotis į būdus ir priemones šiuos procesus paveikti.

Elgseną apsunkinančios aplinkybės. Dauguma, ypač rūšiuojančiųjų, teigia, jog neretai susiduria su šiais jų elgseną apsunkinančiais faktoriais: konteinerių talpa, jų forma ir aptarnavimo kokybe. Ketinant išmesti išrūšiuotas atliekas, susiduriama su faktu, jog konteineriai perpildyti, arba tuo, jog nestandartinių gabaritų šiukšlės į juos netelpa – visa tai veikia kaip demotyvuojančios jėgos. Ypač svarbu, kad tai paveikia ne vien momentinę elgseną (tokiais atvejais daug asmenų jaučiasi priversti antrines žaliavas mesti į bendrą konteinerį), bet ir turi įtakos nusiteikimui – asmuo jaučia, kad jo pastangos nueina perniek, tai interpretuoja kaip nepagarbą sau, savo vertybių sumenkinimą.

Dažnai kaip reikšminga elgseną apsunkinanti aplinkybė suvokiama namų erdvė, kurią reikia skirti rūšiuotinoms atliekoms laikyti: „šiukšliadėžė tik viena, o konteinerių iš viso keturi – jei nori rūšiuoti, tenka raustis po šiukšles ir jas atskyrinėti, o tai jau nemalonu“. Apmaudu, kad ši aplinkybė labiau subjektyvi, nei objektyvi: didžiausiu kliuviniu tampa supratimas, jog turėti kelias šiukšlių dėžes namuose – nepriimtina, neprotinga, o svarbiausia, vyrauja įsitikinimas, jog „niekas taip nedaro“.

4 lentelė. *Kontroliniai įsitikinimai rūšiavimo atžvilgiu*

Kontrolinių įsitikinimų grupės	Suvokiamas elgsenos apsunkinimas ar palengvinimas	
	<i>Lengvinanti aplinkybė</i>	<i>Apsunkinanti aplinkybė</i>
Infrastruktūros pasiekiamumas	Plastmasė pas mane vienur sudėta, kita kitur, eini kur nors, tik čiupt, išmetei į konteinerius, ir viskas. <i>R20, mot., d., 30 m.</i> Dabar, kai yra specialūs konteineriai, rūšiuoti lengva ir paprasčia. Tai praktiškai mus ir sumotyvavo pradėti aktyviai rūšiuoti. <i>R31, mot., n., 50 m.</i>	Konteinerių per mažai, jie per toli. <i>R11, vyr., n., 39 m.</i>
Infrastruktūros patogumas		Konteineris yra netinkamas, angos turėtų būti didesnės: kažkada bandžiau įmesti didelę dėžę, ji netilpo, reikėjo karpyti, o tai nepatogu, tad teko įmesti į bendrą. <i>R02, mot., d., 51 m.</i>
Infrastruktūros aptarnavimas	Dabar tikrai matau, jog atvažiuoja mašinos ir atskirai visas taras išsiveža, ne taip kaip anksčiau būdavo, kad viską suverčia į vieną. Vadinas, mūsų darbas yra įvertinamas ir motyvacija kuriama. <i>R31, mot., n., 50 m.</i>	Galėtų išvalyti konteinerius dažniau. Dažnai tenka pastatyti šalia, nes nueini, o visur pilna. <i>R08, mot., d., 27 m.</i> Matyt, ir požiūris aptarnaujančių organizacijų turėtų keistis. Jei jau žmonės surūšiuo, kad jie nemesų visko į vieną, ką ne kartą teko matyti pačiai. <i>R17, mot., d., 55 m.</i>

Imlumas laikui ir pastangoms	Nesudėtinga. Nusinešei prie šiukšlinės, išmetei ir viskas. <i>R01, vyr., d., 52 m.</i> Koks ty sunkumas, dievuliau – atėjai prie bačkos, plastmasę sumetei, sumetei popierių, ir viskas. Jokių problemų. <i>R22, vyr., d., 45 m.</i> Juk tai nesunku, kažkaip įpranti ir tiek, laiko juk neužima... <i>R16, mot., d., 38 m.</i>	Smulkias šiukšles tai gan sudėtinga išrūšiuot. <i>R07, vyr., d., 32 m.</i> Manau, kad dauguma nerūšiuoja, neapsisunkina savęs. <i>R06, mot., d., 33 m.</i>
Namų sąlygos antrinių žaliavų laikymui	Tikrai nesunku, namas didelis – vietos yra. <i>R19, mot., n., 49 m.</i> Aišku, būtų sudėtinga, jei nebūtų konteinerių, bet, pavyzdžiui, kompostuoti atliekas tu gali bet kur. Man visai nesudaro problemų susidėti jų į kibiriuką ir nuvežti į sodą. <i>R18, mot., d., 43 m.</i>	Kad galėtum namie rūšiuoti, reikia turėti kelias šiukšlines. Visą į vieną sumetęs, dabar krapštysi iš jos? Neprotinga. Nelaikysi trijų šiukšlinių juk, nelogiška. Niekas taip nedaro. <i>R01, vyr., d., 52 m.</i> Prisistatyk dabar keturias šiukšliadėžes. Kur jas laikyt? Tai yra nepatogu. <i>R06, mot., d., 33 m.</i> Aš ką, pasidėsiu šešis kibirus? Žinot, kaip atrodys? <i>R07, vyr., d., 32 m.</i>
Informacijos prieinamumas	Informacijos skelbiama pakankamai, kiek nori gali pasiskaityt. <i>R07, vyr., d., 32 m.</i> Na, šiaip viskas surašyta ant konteinerių, jei kas neaišku, ateini pasiskaitai, kas galima, ko negalima mesti. Juk ne viską ir galima, kad ir į stiklą mesti, o kai yra surašyta, tai daug aiškiau... <i>R16, mot., d., 38 m.</i>	Informacijos kaip eiliniam piliečiui Alytuj mažai, jeigu pats ieškai nebent. <i>R18, mot., d., 43 m.</i>

Žinios ir informacija. Bene svarbiausias elgsenos kontroliniams įsitikinimams yra informacijos ir žinių veiksnys. Nors daugelis respondentų teigia savo turimomis žiniomis neabejojantys, iš vyraujančių pasisakymų galima spręsti, kad turima informacija dažnu atveju klaidinga, jos stinga arba absoliučiai nėra.

Visų pirma stygiaus problema pasireiškia instruktinio pobūdžio – ką ir kaip rūšiuoti – žinių trūkumu: abejojama, į kurį konteinerį ir

5 lentelė. Įsitikinimus ir elgseną formuojančios informacijos pavyzdžiai

	<i>Rūšiuojantieji</i>	<i>Nerūšiuojantieji</i>
Instrukcinių žinių stygius	Kad ir ta pati ledų pakuotė. Tiesa sakant, nežinočiau, kur ją dėti, nes tai nei popierius, nei plastikas. Tad šiuo atžvilgiu tikrai galėtų būti daugiau informacijos. <i>R23, vyr., d., 19 m.</i> Kartais būna, kad susimėtau, kur mesti tetrapaką: ar į plastmasę, ar į kartoną. Vis suabejoju. <i>R20, mot., d., 30 m.</i>	Pas mane beveik nėra tokių atliekų, kurias reiktų rūšiuoti: geriau tik vandenį, jokių butelių plastikinius nesusidaro. <i>R06, mot., d., 33 m.</i>
Nepakankama, klaidingai traktuojama informacija	Problema tame, jog jie reikalauja, kad visa rūšiuojama tara būtų švari. Nežinia, kodėl to reikia. Šiaip gal ir dar daugiau rūšiuotum, juk tai nesunku, ir laiko neužima, bet plauti ar dar kažką neapsimoka. <i>R12, mot., d., 39 m.</i> Esmė ta, jog pati nuvežusi makulatūrą priduoti, žinau, jog ją perdirba, o konteineriuose, aš nesu garantuota, ar ją perdirbs, ar ne. <i>R18, mot., d., 43 m.</i>	Per mažai skirtingų paskirčių konteinerių, tik stiklas, popierius, plastmasė. Turėtų būti daugiau dar kažkokių tokių. Arba, pavyzdžiui, tokių daiktų kaip seni foteliai ar lovos irgi nelabai yra kur dėti. Galėtų būti kažkokie supirkimo punktai galų gale. Nes tokių daiktų palikti prie konteinerių negalima. <i>R14, mot., d., 24 m.</i> Tie, kas veža, siekia tik naudos, pinigų ir tiek. Kam jiems antrą kartą važiuoti tuo pačiu keliu, kad surinktų kito konteinerio turinį? Jiem ten verslas. <i>R17, mot., d., 55 m.</i>

kokias atliekas galima mesti. Taip pat turima informacija dažnai pasenusi arba nepakankama. Pavyzdžiui, įsitikinimas, kad rūšiuoti galima tik švarią tarą, nors jau kurį laiką perdirbėjai, įrengę naujas technologines linijas, ragina gyventojus vadovautis aksioma „geriau išrūšiuoti užterštą, nei mesti jį į bendrą srautą“. Akivaizdų nerūšiuojančiųjų žinių ir supratimo nebuvimą atskleidžia įsitikinimas, jog į antrinių žaliavų konteinerius galima mesti tik vieno konkretaus tipo atliekas: pavyzdžiui, į plastiko konteinerį tik plastikinius butelius, į popieriaus konteinerį – popierių ar reklaminius leidinius ir pan.

Labai ryškus ir bendros informacijos apie atliekų tvarkymo sistemą, jos organizavimą trūkumas. Didelė dalis tiek rūšiuojančiųjų, tiek nerūšiuojančiųjų abejoja, ar išrūšiuotos atliekos, paimtos iš atliekų turėtojų, ir toliau yra tvarkomos atskirai, nežino, kas yra už tai atsakingas. Tokio netikrumo ir nepasitikėjimo padarinys – populiariausias atliekų tvarkymo sistemos mitas, kad „rūšiuoti neverta, nes atvažiuoja tik viena mašina ir vis vien viską sumeta į vieną krūvą“. Nors vieni jį grindžia loginiais išskaičiavimais, kitiems užtenka gandų, reikia pasakyti, jog, laimei, ne visi respondentai yra šią iškreiptą informaciją įsisąmoninę – jos poveikį užgožia kiti įsitikinimai, ir tai netampa priežastimi nerūšiuoti.

4.5. *Suvokiamas moralinis įsipareigojimas*

Tiesiogiai tokiomis kategorijomis kaip moralu / nemoralu, etiška / neetiška respondentai rūšiavimo elgsenos neapmąsto. Tačiau dalis jų visgi jaučia vidinį įsipareigojimą rūšiuoti: dažniausiai pasikartojantis žodžių junginys visuose pokalbiuose buvo „reikia rūšiuoti“. Vis dėlto ne visi respondentai geba konkretinti kodėl. Nepaisant to, susidaro įspūdis, jog pareigos rūšiuoti suvokimas kyla iš keleto pagrindinių šaltinių: a) poreikio laikytis taisyklių: respondentai asocijuoja rūšiavimą su kultūringumu, gero išsiauklėjimo indikatoriumi; kuo toks įspūdis stipresnis, tuo stipresnis ir nusiteikimas rūšiavimo atžvilgiu; b) pilietiškumo sampratos: rūšiuojantieji rūšiavimą identifikuoja kaip pareigą savo miestui ar valstybei, visai žmonijai, gamtos kūriniui; c) pareigos suvokimo: rūšiuojant rodoma pagarba kitų žmonių darbui, solidarumas su kuriančiais atliekų tvarkymo sistemą, palaikančiais jos funkcionavimą.

Didelė dalis respondentų, patvirtindami, kad jaučia įsipareigojimą rūšiuoti, kartu mini, jog veikia iš susiformavusio įpročio. Jie teigia, kad rūšiavimas jiems jau yra tapęs įpročiu, veiksmas atliekamas automatiškai. Viena vertus, pakankamai sveikintina, jei paties veiks-

6 lentelė. *Suvokiamas moralinis įsipareigojimas rūšiavimo atžvilgiu*

Rūšiavimo santykio su moralia elgsena vertinimas	Rūšiuojantieji		Nerūšiuojantieji	
	[Rūšiuoju] rami sąžinė, jog būtų. <i>R18, mot., d., 43 m.</i>		Kokia čia gėda? Kol niekas nesugėdino, tol negėda. <i>R28, vyr., d., 25 m.</i>	
Vidinio įsipareigojimo traktavimas				
Pareiga laikytis taisyklių, normų	(15)	<p>Taip, siečiau rūšiavimą su moraliumi, etišku elgesiu. Bet čia reikia visuomenei persiauklėti. <i>R01, vyr., d., 52 m.</i></p> <p>Tiesiog mes taip išauklėti. <i>R19, mot., n., 49 m.</i></p> <p>Jei žmogus turės sąžiningumą, jis tikrai rūšiuos. <...> Daugumoj kaltinu tėvus, auklėjimas turėtų būti, mokyklos turėtų daugiau kalbėti. <i>R24, vyr., d., 55 m.</i></p> <p>Čia, žinai, išsiauklėjimas. Viskas priklauso nuo tėvų. <i>R22, vyr., d., 45 m.</i></p>		
Pilietiškumo pareiga	(4)	<p>Aš esu sąmoninga pilietė, todėl tai ir darau. <i>R09, mot., d., 48 m.</i></p> <p>Kiekvienas žmogus yra šio pasaulio pilietis ir jis privalo rūpintis ta aplinka, kurioje gyvena. Tai yra abipusis ryšys. Reikėtų kiekvienam mąstyti apie tai, nelengvabūdiškai. <i>R18, mot., d., 43 m.</i></p>		
Solidarumo pareiga	(9)	<p>Jei yra žmonės, kurie stengiasi, daro, kodėl aš turiu kenkt? <i>R08, mot., d., 27 m.</i></p> <p>Toks ten jau ir malonumas, bet vis tiek elgiesi taip, kaip reikia – reikia atsižvelgti ir į kitų žmonių vargą, triušą. <i>R10, mot., d., 47 m.</i></p> <p>Net nežinau... Jei yra konteineriai, jei taip ir per televiziją šnekama, tai jau, sakyčiau, taip, nerūšiuoti būtų gėda... <i>R21, mot., d., 58 m.</i></p>		
Neapibrėžta pareiga	(7)	<p>Žmogus vis tiek turėtų rūšiuoti iš pareigos, įmesti šiukšlę ten, kur reikia. Aplamai, numesti šiukšlę ten, kur negalima, yra negerai. <i>R02, mot., d., 51 m.</i></p>		

mo atlikimas tapęs nekvestionuojama rutinos dalimi, kita vertus, kai tokio veiksmo nelydi gilesnis jo prasmės suvokimas, slopsta vidinė motyvacija ir noras veikti, todėl kyla grėsmė jo tvarumui ilgalaikėje perspektyvoje.

4.6. *Keturi elgsenos modelių tipai*

Įvertinus visus veiksnius, kuriuos pavyko nustatyti kaip turinčius įtakos apklaustų respondentų apsisprendimui rūšiuoti namuose susidarančias atliekas ar ne, matyti, jog tiriamoje imtyje vyraujančias nuomonių, požiūrių, normų ir vertybių suvokimo skirtis galima suskirstyti į kelias pagrindines grupes. Remiantis jomis įvardytini keturi pagrindiniai elgsenos rūšiavimo atžvilgiu tipai.

1. „Rūšiuoju!“ – aktyvus ir sąmoningas

Tai rūšiavimo praktikai palankiausias elgsenos tipas. Taip besielgiančys respondentai aktyviai ir entuziastingai rūšiuoja visas ar beveik visas savo namuose susidarančias atliekas. Jų nuostatos rūšiavimo atžvilgiu absoliučiai teigiamos, nes jie yra tvirtai įsitikinę tokios veiklos duodama nauda. Didelį jų sąmoningumą atspindi tai, kad jie ne tik sugeba įvardyti suvokiamą rūšiavimo kuriamą pridėtinę vertę, bet ir susieja ją su konkrečiais procesais: išteklių taupymą su antrinių žaliavų panaudojimu gamyboje, atskirą atliekų šalinimą su gamtos išteklių – vandens, oro, dirvožemio – apsauga ir t. t. Rūšiavimo naudą jie taip pat sieja su ekonominiais ir socialiniais procesais: supranta, jog taip palengvinamas darbas tolesnėse atliekų tvarkymo grandyse, keliamas darbo našumas. Rūšiuojant patiriamą asmeninę naudą jie suvokia kaip indėlį į socialinės naudos kūrimą, kaip vidinių poreikių patenkinimą, patiriamą emociniu pavidalu. Tiesa, kai kurie tokių asmenų sugeba iš rūšiavimo susikurti ir materialios naudos – kompostuodami, panaudodami atliekas dar kartą buityje ar energijai gauti. Taip jie ne tik taupo savo išteklius, bet ir rodo savo įsitikinimus. Šis aspektas jiems ypač svarbus, nes rūšiavimą jie asocijuoja su moraliu ir etišku elgesiu, asmenine atsakomybe sau ir kitiems, būdu parodyti vertybinius įsitikinimus: meilę gamtai ir rūpestį ja, pilietinį atsakingumą ir ekologišką gyvenimo būdą. Reikia pabrėžti, jog tokių žmo-

nių aplinkoje gausu tiek rūšiuojančiųjų, tiek to nedarančiųjų, tačiau šio elgsenos tipo asmenys, neretu atveju apibūdinami kaip *spiritus movens*, yra linkę imtis iniciatyvos ir susidariusią situaciją, nelygu aplinkybės, keičia arba skatina. Jie taip pat pastebi iš įvairių kitų šaltinių kylančias iniciatyvas arba jų stygių ir sugeba kritiškai visa tai įvertinti.

2. „Reikia.“ – *pasyvus, bet veikiantis*

Pagal šį elgsenos modelį veikiantys respondentai vadovaujami maksima „darau, nes reikia“. Jie rūšiuoja ar stengiasi išrūšiuoti bent didžiąją dalį namuose susidarančių atliekų. Vis dėlto jų veikimas yra pagrįstas ne principiniais įsitikinimais, o subjektyviu normų suvokimu. Tokie respondentai, nors ir sako, kad teigiamai vertina rūšiavimo praktiką, konkrečiai apibrėžti jo kuriamos potencialios vertės ar atnešamos naudos nesugeba. Jie apsiriboja lakonišku gamtosaugos įvaizdžiu, o konkretinti sąsajų, kaip rūšiavimas prisideda prie gamtos išteklių saugojimo, nėra linkę. Pagal šį elgsenos modelį veikiantys respondentai įsitikinę, jog pačios infrastruktūros, skirtos rūšiavimui, buvimas, pats jų, kaip atliekų turėtojų, įtraukimas į atliekų tvarkymo sistemą automatiškai įpareigoja paklusti nustatyta tvarkai. Dalis respondentų taip pat įvertina išteklius ir pastangas, kurie skiriami šiai sričiai, todėl jaučia pareigą gerbti įdėtą darbą ir solidarizuotis su juo. Dalis tokių respondentų apie motyvus, kodėl taip elgiasi, nebesusimąsto – rūšiavimas jiems tapęs rutininis veiksmu, įpročiu. Kadangi tokia jų praktika rūšiavimo atžvilgiu nesiremia vertybiniais pagrindais, šie respondentai nėra linkę pastebėti ar įvertinti aplinkinių elgseną šiuo klausimu (nors reikia konstatuoti, kad dažnu atveju tokio respondento elgsena yra adekvati jo aplinkos elgsenai). Tai stipriai susiję ir su jų intencijomis: nejausdami nei vidinio, nei išorinio papildomo motyvavimo ar skatinimo, tokie respondentai teigia ketinantys rūšiuoti tik tol, kol bus tam sudarytos sąlygos, t. y. užtikrinta efektyvi ir patogi infrastruktūra.

3. „*Nedarysiu!*“ – *nusivylęs ir priešiškas*

Šį elgsenos tipą galima apibūti kaip antisisteminių. Nors pagal jį veikiančios respondentai sako teigiamai vertinantys rūšiavimą *per se*, tai jų neskatinama patiems šią veiklą praktikuoti.

Tokią šių respondentų elgseną dažniausiai stimuliuoja savotiško kerštavimo ar *revanšo* motyvai, kylantys iš keleto šaltinių. Visų pirma, dalis respondentų jaučia, kad su jais elgiamasi neteisingai – jie piktinasi galiojančia tvarka, pagal kurią atliekų turėtojas moka ne pagal šalinamų atliekų kiekį, o jam tenkantį gyvenamąjį plotą, todėl pasirinkimą nerūšiuoti laiko tinkama priešinimosi sistemai išraiška, teigdami, jog jei jau atliekų tvarkytojui mokami tokie dideli mokesčiai, tegu jis pats jas ir išsērūšiuoja. Kita dalis nerūšiuojančiųjų yra įsitikinę, kad rūšiuoti namuose yra neprasminga, nes atliekų tvarkymo įmonės nėra suinteresuotos tokia gyventojų veikla. Abiem atvejais respondentai yra susidarę iškreiptą situacijos vaizdą, o svarbiausia, neabejoja jo teisingumu. Daugelis tokių respondentų turi stiprią savimone, laiko save realistais ir teigia, jog įtakos jų sprendimams neturi niekas, išskyrus apčiuopiamus įrodymus. Nepaisant to, analizuojant jų įsitikinimų logiką matyti, jog stiprų poveikį jiems daro visi aplinkiniai. Taip pat reikia pasakyti, kad tokie respondentai turi menką savo pajėgumo suvokimą, t. y. prastą savo veiksmų, kaip reikšmingų bendram rezultatui, vertinimą. Jie teigia pasigendą motyvavimo ir yra linkę visą atsakomybę už rūšiavimą priskirti ne sau, o įvairioms institucijoms, ypač valstybei kaip visumai.

4. „*Dėl to sau nesuku galvos...*“ – *nesusimąstantis ir neveikiantis*

Šiuo elgsenos modeliu besivadovaujantys respondentai teigia savo atliekų visiškai nerūšiuojantys, o apie elgsenos pokytį susimąstantys. Tokiems respondentams sunku apibrėžti priežastis, tiek kodėl jie

patys taip elgiasi, tiek kodėl rūšiuoja kiti. Kitaip tariant, rūšiovimas jiems – *terra incognita*. Dauguma jų teisinasi aplaidumu, tingumu ar tiesiog tuo, jog šį klausimą laiko nereikšmingu. Nei rūšiovimo nauda, nei kuriama pridėtinė vertė tokiems respondentams nėra aktualios, šių klausimų jie prisipažįsta niekada nesvarstantys. Patys mato, kad jų aplinkoje niekas nesielgia priešingai jiems, tačiau prisipažįsta, jog, jei patektų į tokią kaimynystę, kurioje rūšiuotų visi, matyt, ne tik susimąstytų apie savo veiksmus, bet ir pradėtų elgtis taip, kaip dauguma.

Išvados

Sprendžiant su atliekų tvarkymo, įskaitant ir buitinių atliekų rūšiovimo, sektoriaus susijusias problemas, dėmesys, skiriamas pirminei sistemos grandžiai – atliekų turėtojui, – dažnai yra paviršutinis ir nepakankamas. Atliktos analizės ir tyrimai neleidžia visapusiškai įvertinti asmens elgseną rūšiovimo atžvilgiu veikiančių motyvų. Šią spragą pamėginta užpildyti keliant klausimą, kokie vertybiniai ir motyvaciniai veiksniai nulemia gyventojų apsisprendimą rūšiuoti ar nerūšiuoti namuose susidarantį atliekas.

Įvertinus kokybinės analizės rezultatus, tiriamoje imtyje nustatyti keturi vyraujantys elgsenos modelių tipai, kurių skirtis determinuoja skirtinga straipsnyje pristatytų veiksmų konjunktūra, todėl elgseną siekiančios paveikti priemonės taip pat turėtų būti specifinės, t. y. nukreiptos į kiekvieno elgsenos modelio charakteristikas atskirai (žr. 4 priedą).

Apibendrinus straipsnyje pristatytos analizės rezultatus, taip pat prieita paradoksali išvada: vienas ryškiausių veiksmų, formuojančių tyrime dalyvavusių asmenų požiūrį, normų suvokimą ir, žinoma, elgseną rūšiovimo atžvilgiu, yra informacija. Būtent turimos informacijos ir žinių kiekis bei kokybė lemia, kokį įspūdį respondentai susidaro apie atliekų tvarkymo sistemą ir savo vaidmenį joje. Žinių

nepakankamumas ar iškreiptas įsisąmoninimas tampa pagrindiniu blokuojančiu elementu kognityviame apsisprendimo rūšiuoti ar ne mechanizme. Autorės nuomone, tokia išvada nepaneigia vertybių įtakos, o tik dar labiau pagilina supratimą apie tai, kokie faktoriai yra reikšmingi joms formuotis ir reikštis. Taip pat leidžia įsitikinti, kad rūšiavimo elgseną siekiančios paveikti strategijos turėtų būti integruotos ir apimti tiek infrastruktūros kūrimo, tiek informacijos teikimo, tiek vertybių ugdymo perspektyvas, nes visos jos, nors ir skirtingais kanalais, kumuliatyviai veikia individualias elgsenos motyvacias.

Kaip pridėtinė tyrimo vertė akcentuotina ir išvada, jog planuotos elgsio teorijos taikymas rūšiavimo elgsenai Lietuvos kontekste tirti yra tinkamas ir efektyvus. Visgi pasitelktas analizės metodas apribojo galimybę apibendrinti rezultatus, todėl visos identifikuotos tirtos populiacijos nuostatos, jų elgsenos ir intencijų vektorius lemiantys įsitikinimai turėtų būti traktuotini kaip hipotezės, atviros tikrinimui reprezentatyvesniais kiekybiniais ar kokybiniais tyrimais. Nors faktiškai visi adaptuotame planuotos elgsio teorijos analizės modelyje pateikti kintamieji buvo aktualūs analizuojant empirinio Alytaus atvejo duomenis, konstruojant ateities tyrimus rekomenduotina taikyti tam tikras korekcijas: atsisakyti siūlomo pasirinkimo tarp su rūšiavimo elgsena konkuruojančių elgsenos variantų mechanizmo (nė vienas tyrimo dalyvis nenurodė rūšiavimą suvokiantis kaip imlią laiko veiklą, vienintelė alternatyva rūšiavimui yra nerūšiavimas, todėl, tiriant abi šias elgsenas kartu, minėto konstrukto, kuriuo mėginama teoriją papildyti, reikėtų atsisakyti); be to, verta modelį papildyti įpročio, kaip reikšmingo elgsenos determinanto, kategorija (atlikus tyrimą paaiškėjo, jog daliai respondentų buitinių atliekų rūšiavimas yra tapęs rutininu, automatiškai atliekamu veiksmu, kurio neretai nepapildo tiesioginiai vertybiniai veiksniai ar išorinės motyvacijos patyrimas). Kadangi įpročio susidarymo, o juo labiau jo tvarumo priežastis pasitelktu modeliu paaiškinti sunku, šis elgsenos antecedentas reikalauja gilesnių ir išsamesnių tyrimų.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Ackerman F., *Why Do We Recycle? Markets, Values, and Public Policy*, Washington D. C.: Island Press., 1997, <<http://frankackerman.com/publications/waste-and-recycling/>>, 2014 02 12.

Adomavičiūtė T. et al., „Waste Sorting Habits by the Community of Kaunas University of Technology, Reasons and Influencing Factors“, *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba* 4 (62), 2012.

Ajzen I., „The Theory of Planned Behavior“, *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 50, 1991, p. 179–211, <<http://people.umass.edu/aizen/obhdp.html>>, 2014 01 22.

Ajzen I., *Constructing a Theory of Planned Behavior Questionnaire*, <<http://people.umass.edu/aizen/tpb.html>>, 2014 02 12.

Aplinkos apsaugos agentūra, *Aplinkos būklė 2012. Tik faktai*, <<http://gamta.lt/cms/index?rubricId=41b9f5db-ae0c-46d0-a764-5fd454a9a334>>, 2014 05 06.

Bivainis J., Podgaiskytė V., „Komunalinių atliekų tvarkymo struktūrinė analizė“, *Verslas: Teorija ir praktika* 11 (4), 2010, p. 323–334, <10.3846/btp.2010.35>, 2014 03 02.

Boldero J., „The Prediction of Household Recycling of Newspapers: The Role of Attitudes, Intentions, and Situational Factors“, *Journal of Applied Social Psychology* 25, 1995, p. 440–462, <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1559-1816.1995.tb01598.x/abstract>>, 2014 03 02.

Brekke K. A. et al., „Social Interaction in Responsibility Ascription: The Case of Household Recycling“, *Land Economics* 86 (4), 2010, p. 766–784, <<http://le.uwpress.org/content/86/4/766.full.pdf+html>>, 2014 03 09.

Chu P., Chiu J., „Factors Influencing Household Waste Recycling Behavior: Test of an Integrated Model“, *Journal of Applied Social Psychology* 33, 2003, p. 604–626, <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1559-1816.2003.tb01915.x/abstract>>, 2014 02 09.

Czajkowski M. et al., *Social Norms, Morals and Self-interested Behaviour as Determinants of Pro-environment Behaviours. Stirling Economics Discussion Paper*, 2014, <<http://www.stir.ac.uk/management/research/economics/working-papers/>>, 2014 05 01.

De Young R., „Some Psychological Aspects of Recycling: The Structure of Conservation Satisfactions“, *Environment and Behavior* 18, 1986, p. 435–449, <http://www.researchgate.net/publication/249623287_Some_Psychological_Aspects_of_RecyclingThe_Structure_of_Conservation_-_Satisfactions?ev=prf_pub>, 2014 03 02.

De Young R., „Expanding and Evaluating Motives for Environmentally Responsible Behavior“, *Journal of Social Issues* 56 (3), 2000, p. 509–526, <web.stanford.edu/.../deyoung_2000_10_intrinsicmotivcompetence_c.pdf>, 2014 03 02.

Deci E. L., Ryan R., „Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions“, *Contemporary Educational Psychology* 25 (1), 2000, p. 54–67, <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0361476X99910202>>, 2014 01 22.

Dwyer W. et al., „Critical Review of Behavioral Interventions to Preserve the Environment: Research Since 1980“, *Environment and Behavior* 25, 1993, p. 275–321, <<http://eab.sagepub.com/content/25/5/275.abstract>>.

EUROBAROMETER, *Attitudes of Europeans towards Waste Management and Resource Efficiency*, 2014, <ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_388_sum_en.pdf>, 2014 07 07.

EUROSTAT, *Environment in the EU28:2012*, <http://europa.eu/rapid/press-release_STAT-14-48_en.htm>, 2014 03 25.

Falko F. Sniehotta et al., „Time to Retire the Theory of Planned Behaviour“, *Health Psychology Review* 8 (1), 2014, <[10.1080/17437199.2013.869710](http://dx.doi.org/10.1080/17437199.2013.869710)>, 2014 12 29.

Fishbein M., Ajzen I., 1975. *Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*, Reading, MA: Addison-Wesley, <<http://people.umass.edu/ajzen/f&a1975.html>>, 2014 01 22.

Fransson N., Gärling T., „Environmental Concern: Conceptual Definitions, Measurement Methods, and Research Findings“, *Journal of Environmental Psychology* 19 (4), 1999, p. 369–382, <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S027249449990141X>>, 2014 02 06.

General Union Environment Action Programme to 2020 ‘Living well, within the limits of our planet’, 2013, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013D1386>>, 2014 07 07.

Kardelis K., *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*, 2002, <<https://www.scribd.com/doc/37948910/19/Kiekybini%C5%B3-ir-kokybini%C5%B3-tyrim%C5%B3-santykis>>, 2014 12 29.

Katzev R., Johnson T., *Promoting Energy Conservation: An Analysis of Behavioral Approaches*, Boulder, CO: Westview Press, 1987.

Kipperberg G., „A Comparison of Household Recycling Behaviors in Norway and the United States“, *Environmental and Resource Economics* 36 (2), 2007, p. 215–235, <<http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10640-006-9019-x>>, 2014 02 06.

Knussen C. et al., „An Analysis of Intentions to Recycle Household Waste: The Roles of Past Behaviour, Perceived Habit, and Perceived Lack of Facilities“, *Journal of Environmental Psychology* 24 (2), 2012, p. 237–246, <<http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvp.2003.12.001>>, 2014 04 04.

Kurz T. et al., „Attitudinal and Community Influences on Participation in New Curbside Recycling Initiatives in Northern Ireland“, *Environment and Behavior* 39, 2007, p. 367–391, <<http://eab.sagepub.com/content/39/3/367>>, 2014 02 04.

Lange P., Kruglanski A. W., Higgins E. T., *Handbook of Theories of Social Psychology* 1, 2012, p. 438–459, London, UK: Sage, <<http://people.umass.edu/ajzen/tpb.handbook.html>>, 2014 01 22.

Leonavičius V., „Visuomenės dalyvavimas buitinių atliekų tvarkyme kaip socialinės kaitos kriterijus“, *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba* 3 (25), 2003, p. 71–79.

Leonavičius V., „Lietuvos gyventojų buitinių atliekų problemos suvokimas ir rūpesčio aplinkosauga tipologija“, *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 1 (2), 2010, p. 47–65.

McDonald S., Oates C., „Reasons for Non-participation in a Kerbside Recycling Scheme“, *Resources, Conservation and Recycling* 39 (4), 2003, p. 369–385, <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S092134490300020X>>, 2014 01 22.

Mooris J., *Competition between Recycling and Incineration. Report. Economics Sound Resource Management, Seattle*, September 30, Washington, 1996, <<http://www.durhamenvironmentwatch.org/Incinerator%20Files/RecyclingAndIncineration.pdf>>, 2014 03 02.

Morkevičius V. et al., *Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė su Nvivo ir Text analysis suite*, <http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/NVivo/nvivo.html&course_file=nvivo_III_3_2_2.html>, 2014 03 02.

Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directives 2008/98/EC on Waste, 2014, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014PC0397>>, 2014 07 02.

Reichenbach J., „Status and Prospects of Pay-as-you-throw in Europe – A Review of pilot research and Implementation Studies“, *Waste Management* 28 (12), 2008, <<http://europepmc.org/abstract/MED/18824346/reload=0;jsessionid=OryRM PgvrMUv5PrTPzp5.24>>, 2014 03 02.

Renzi S., Klobas J. E., *Using the Theory of Planned Behavior with Qualitative Research*, Working Paper No 12, 2008, <www.dondena.unibocconi.it/wp12>, 2014 03 02.

Ringaudų bendruomenės centras, *Galimybių studija novatoriško šiukšlių surinkimo gyvenvietėse verslo modeliui sukurti. Projekto ataskaita*, <ringaudai.eu/.../file/Studija_novatorisko%20siuksliu%20surinkimo.pdf>, 2014 04 04.

Vaicekavičiūtė E., Neniškis Š., „Viešojo administravimo subjektų vykdomos rūšiavimo ir perdirbimo politikos problemos“, *Mokslinės minties šventė: tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai*, Vilnius: MRU, 2009, <www.mruni.eu/lt/mokslas/leidyba/leidiniai/kiti/?ID=58110>, 2014 03 02.

Valstybinio atliekų tvarkymo 2014–2020 m. plano projektas, <www.lrv.lt/Posed_medz/2014/140416/16.pdf>, 2014 05 06.

Videras J. et al., „The Influence of Social Relationships on Proenvironment Behaviors“, *Journal of Environmental Economics and Management* 63 (1), 2012, p. 35–50, <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0095069611001227>>, 2014 04 04.

Vilmorus, *Atliekų rūšiavimas. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa*, 2012, <www.am.lt/VI/files/0.480489001357283798.pdf>, 2014 05 25.

SUMMARY

A considerable empirical literature has arisen to explain what determines people's decision to participate in such a pro-environmental behavior as recycling. Summarizing it, explanatory factors could be grouped into three main drivers: an effective and user-friendly infrastructure, information available to the residents, and their values and motivation. Examining the studies carried out in the context of Lithuania, it could be seen that the first two factors are given much attention, while the deep and extensive research of the third one is missing, regardless of how problematic the recycling issue in the country is. For this reason, the aim of the article is to identify the valuable and motivational drivers that influence the Lithuanian population sorting behavior and could help in formulating recommendations for effective interventions to promote or change it.

Residents of the Alytus city municipality – population of the most advanced region in the field of waste management – are chosen as the sample of research. The Theory of Planned Behavior provides the tools and analysis model for the research. The qualitative methodological approach and a semi-structured interview as a method are used. The survey was conducted in March and April 2014, using a convenience sampling of 32 people. Content analysis using the Nvivo.10 QSR software package was applied for the data research.

On the basis of findings, four prevailing behavioral models were distinguished: (1) “I do sort!” – active and conscious, (2) “I do as needed” – passive but acting, (3) “I will not do!” – frustrated and opposing, (3) “I do not care...” – unthinking and dormant. All of them are determined by the different conjuncture of the factors identified, therefore, organizing interventions to promote household waste sorting, the measures taken should be selected based on the characteristics of each type of behavior.

PRIEDAI

1 priedas. PAGALBINIS PUSIAU STRUKTŪRUOTO INTERVIU KLAUSIMYNAS

Suformuluota remiantis bendrosiomis I. Ajzeno klausimyno konstravimo rekomendacijomis³⁵, Taivano mokslininkų, kurių modelio papildymais pasinaudota, siūlymais³⁶.

KAS MATTUOJAMA	KLAUSIMŲ FORMULUOČIŲ PAVYZDŽIAI
Elgsena	Veiksmai su namuose susidarančiomis atliekomis
	Norėčiau paprašyti prisiminti paskutinį kartą, kai <i>valgėte ledus</i> . Ar pamenate, ką veikėte su <i>ledų</i> pakuote? Kur ją išmetėte? Ar tai Jums įprastas elgesys?
	Norėčiau paprašyti pagalvoti apie visas Jūsų namuose susidarančias atliekas. Kaip elgiatės su jomis? Kaip jas tvarkote ir šalinote? Ar rūšiuojate?
Elgsenos kontrolė	Sugebėjimų, pajėgumų ir veiksmų autonomijos vertinimas
	Kaip apibūdintumėte rūšiavimą? Jums tai daryti lengva, paprasta ar keblu? Ar susiduriate su kokiomis nors kliūtimis, sunkumais? Kaip lengva / sunku Jums būtų (buvo) pradėti rūšiuoti?
Pajėgumas	Ar sutiktumėte su teiginiu, jog žinote, ką ir kaip reikia rūšiuoti? Ar jaučiate, jog turite pakankamai informacijos? Ar matote save kaip galintį / gebantį rūšiuoti?
Lengvinančios aplinkybės	Kaip manote, ko reikia, kad rūšiuoti būtų lengviau? Kas turėtų paskikeisti, kad intumėte?
	Jei rūšiavimas priklausytų absoliučiai nuo Jūsų, kaip manote, ar rūšiuotumėte?
Nuostatos	Instrumentiniai ir su patyrimu susiję aspektai
	Pakalbėkime apie rūšiavimą apskritai. Kaip jį vertinate? Koks Jūsų požiūris į šią praktiką?
	Kuo teigiamas / neigiamas rūšiavimas?

³⁵ Ajzen I., *Constructing a Theory of Planned Behavior Questionnaire*, <<http://people.umass.edu/ajzen/tpb.html>>.

³⁶ Chu, p. 623.

Nauda	<p>Kaip manote, ar rūšiavimas teikia naudos visuomenei? Jei taip, kokios? Ar teikia Jums pačiam (asmeninės naudos)?</p> <p>Jei rūšiavimas Jums teiktų asmeninės naudos / teiktų naudą visuomenei, ar tai būtų svarbus faktorius Jums apsisprendžiant daryti tai ar ne?</p>
Normos	Įpareigojantys ir deskriptyviniai įsitikinimai
Pirminiai ir antriniai įsitikinimai	<p>Norėčiau Jūsų paprašyti pagalvoti apie žmones, kurie Jums svarbūs, kurių nuomonę vertinate.</p> <p>Ar jie palaiko tai, jog (ne)rūšiuojate?</p> <p>Kaip elgiasi Jūsų <i>šeima</i>? Ar jie rūšiuoja? Ar jie tikisi, jog ir Jūs elgsitės tuo pačiu būdu? Ar Jums svarbu patenkinti tokius jų lūkesčius? Kaip elgiasi Jūsų <i>draugai</i>? Ar tai, kaip nusiteikę jie, turi įtakos Jūsų elgsenai?</p> <p>Kaip elgiasi Jūsų <i>kaimynai</i>? Jei visi jie (ne)rūšiuotų, kaip manote, ar ir kaip tai paveiktų Jus?</p> <p>Ar savo aplinkoje susiduriate su priešingais savo nuomonei šiuo klausimu požiūriais? Ar ir kaip į juos reaguojate? Ar jie turi / turėtų įtakos Jūsų elgsenai?</p> <p>Ką manote apie valstybės, valdžios institucijų vaidmenį šioje srityje / nuostatą rūšiavimo atžvilgiu? Kaip manote, ar valdžia tikisi iš Jūsų, kad rūšiuosite?</p>
Moralinis įsipareigojimas	<p>Ar jaučiate vidinį įsipareigojimą rūšiuoti? Ar jaustumėtės kaltas, jei nerūšiuotumėte?</p> <p>Ar asocijuojate rūšiavimą su moraliu (etišku) elgesiu? Ar turėtų rūšiuoti visi?</p> <p>Ar sutiktumėte su teiginiu, jog nerūšiuoti – gėda?</p>
Ketinimas	Ar artimiausiu metu ketinate (pradėti) rūšiuoti? Kaip manote, kiek tikėtina, jog artimiausiu metu taip ir padarysite?
Konkuruojančios veiklos	Ar rūšiavimas laikui imli veikla? Ar tą laiką, kurį skiriate / skirtumėte rūšiavimui, este linkęs verčiau išnaudoti kitai veiklai (daugiau pailsėti, nudirbti buitines darbus ir pan.)?
Pasiūlymai	

2 priedas. TIRIAMOS IMTIES CHARAKTERISTIKOS

Respondentų pasiskirstymas		
Lytis	Vyrai	12
	Moterys	20
Amžius	< 20 m.	2
	20–29 m.	7
	30–39 m.	8
	40–49 m.	7
	50–59 m.	8
Būsto tipas	Daugiabutis	27
	Privatus namas	5

3 priedas. FUNKCINĖS PRIKLAUSOMYBĖS TARP NEPRIKLAUSOMŲ KINTAMŲJŲ

I. Ajzeno teorijoje kai kurie santykiai tarp priklausomų ir nepriklausomų kintamųjų pateikiami matematinėmis išraiškomis. Pavyzdžiui:

$$N_e \propto \sum i_e v_e.$$

Čia: e – elgsena; N – nuostatos dėl elgsenos, i – įsitikinimai dėl elgsenos pasekmių, v – tų pasekmių vertinimas.

Tokia funkcija rodo, jog nuostatos dėl specifinės elgsenos e yra proporcingos įsitikinimų dėl to, kokias pasekmes turės e elgsena, ir subjektyvaus tų pasekmių vertinimo sumai. Kadangi patys i ir v nėra baigtiniai dydžiai ir gali būti sudaryti iš daugybės kintamųjų, naudojamas n dėmenų sumavimo žymuo $\sum$ [sigma]. Proporcingumo simboliu $\propto$ žymima santykinė priklausomybė tarp nurodytų kintamųjų. Analogiškai ryšiai pavaizduoti ir šiose funkcijose:

$$SN_e \propto \sum ni_e m.$$

Čia SN – subjektyvios normos, ni – normatyviniai įsitikinimai, m – motyvacija paklusti.

$$SEK_e \propto \sum ki_e p_e.$$

Čia SEK – suvokiama elgsenos kontrolė, ki – kontroliniai įsitikinimai, p – suvokiamas elgsenos palengvinimas.

4 priedas. REKOMENDACIJOS IR SIŪLYMAI VIEŠOSIOS POLITIKOS INTERVENCIJOMS

	Tikslas	Rekomendacijos	Siūlomos priemonės
„Rūšiuojui“	Palaikyti ir intensyvinti iniciatyvumą	<p>1. Patenkinti konkretnesnes, lengviau pasiekiamas instrukcinio pobūdžio informacijos poreikį, suteikti išsamesnių žinių, kurios atliekos ir kaip turi būti šalinamos.</p> <p>2. Išspręsti nevisiškai įpročius ir lūkesčius atitinkančios infrastruktūros problemą.</p> <p>3. Išnaudoti šios visuomenės grupės iniciatyvumo potencialą.</p>	<p>1.1. Raginti ir skatinti gamintojus ant savo produkcijos pateikti konkrečią informaciją apie jos šalinimą, aktyviau naudotis esamu perdirbamu žaliavų ženkliniu, imtis iniciatyvų jį tobulinti: daryti pastebimesnį, lengviau suprantamą.</p> <p>1.2. Instrukcinio pobūdžio informaciją teikti matomose ir gyventojams patogiose vietose, pavyzdžiui, įrengti informacinius standus daugiabučių namų laiptinėse, šalia konteinerių aikštelių.</p> <p>2.1. Užtikrinti dažnesnį ir kokybiškesnį konteinerių aptarnavimą, jų tinklo plėtrą.</p> <p>2.2. Esamus konteinerius keisti į patogesnes, praktiškesnes atliekų šalinimo talpyklas.</p> <p>2.3. Viešosiose miesto erdvėse ir įstaigose esančias šiukšliadėžes pritaikyti ir antrinems žaliavoms šalinti.</p> <p>3.1. Inicijuoti pasizadėjimų pasirašymus³⁷.</p>

³⁷ Pagal galiojančią tvarką, antrinių žaliavų išvežimas ir tvarkymas gyventojams yra nemokamas, padengti reikia tik išlaidas, patiriamas aptarnaujant mišrių komunalinių atliekų konteinerius. Jei gyventojai rūšiuotų aktyviai, pastarieji prisipildytų daug lėčiau, todėl už jų tvarkymą tektų mokėti mažiau. Daugiabučių namų savininkų bendrijų atstovai turi būti paraginti suteikti šią informaciją. Tokios motyvacijos paakinti bendrijos nariai galėtų pasirašyti kolektyvinius pasizadėjimus, kuriuose kiekvienas bendrijos narys deklaratyviai įsipareigotų stengtis rūšiuoti. Remiant tokį aktyvumą, bendrijai galėtų būti įrengtos rakinamos konteinerių aikštelės. Taip ne tik būtų sustiprinta kiekvieno asmeninė atsakomybė ir įsipareigojimas, ugdomas bendruomeniškumas, bet ir išvengiama aplinkinių nesąžiningumo. Užtektų vos keleto sėkmingų tokios sistemos funkcionavimo pavyzdžių, ir šią iniciatyvą perimtų kritinė masė bendruomenių: tyrimo metu paaiškėjo, jog respondentai yra linkę žiūrėti, kaip elgiasi aplinkiniai ir jais sekti, aktyvių rūšiuojančiųjų vaidmuo čia būtų labai svarbus.

„Reikia.“	Ugdyti ir gilinti suvokimą	<p>4. Parodyti, kokią apčiuopiamą naudą teikia rūšiavimas, kuo svarbus kiekvieno rūšiojančiojo indėlis.</p> <p>5. Išnaudoti jautrumo socialinėms ir humanitarinėms problemoms broužą.</p>	<p>4.1. Kuo dažniau ir aiškiau, pavyzdžiui, vaizdinėmis priemonėmis, komunikuoti išteklių būvio ciklo žinutę.</p> <p>4.2. Kuo individualiau pateikti proceso nuo antrinės žaliavos patekimo į reikiamą konteinerį iki jos perdirbimo ir tapimo atliekų turėtojai artimu ir reikalingu produktu vyksmą.</p> <p>5.1. Organizuoti socialines reklamines kampanijas, informuojančias apie tai, kaip kiekvieno namuose per savaitę susidariusių atliekų išrūšiavimas paveikia atliekų tvarkymo įmonių darbuotojų darbo našta, sąvartynų mažėjimą, aplinką bei visuomenės sveikatą.</p>
„Nedarysiu!“	Naikinti nepasitikėjimą	<p>6. Didinti viešumą, skaidrumą pristatant ir įgyvendinant atliekų tvarkymo paslaugą.</p> <p>7. Propaguoti rūšiavimą kaip priimtina ir patrauklų veiksmą.</p>	<p>6.1. Organizuoti atvirą ir išsamų visuomenės supažindinimą su atliekas tvarkančiomis įmonėmis, aiškinti, kas ir už ką yra atsakingas.</p> <p>7.1. Suformuluoti ir skleisti konkrečius patarimus, kaip tvarkyti namų erdvę, kad rūšiavimas nesudarytų jokių nepatogumų.</p> <p>7.2. Užtikrinti kuo pigesnę rūšiavimui pritaikytą šiukšliadėžių arba šiukšlių maišų įsigijimą gyventojams – bendradarbiauti su jas gaminančiais ir parduodančiais verslais, dotuoti ar kompensuoti gyventojams jų įsigijimą, organizuoti nemokamą dalijimą.</p> <p>7.3. Kviesti autoritetingus visuomenės veikėjus demonstruoti rūšiavimui palankią elgseną; skatinti populiariosios kultūros atstovus, pavyzdžiui, serialų kūrėjus, prisidėti prie propagavimo įtraukiant į scenas rūšiavimo elementų.</p>
„Dėl to ...“	Formuoti percepcijas	8. Supažindinti su rūšiavimo praktika, į ją įtraukti per dalyvavimą visuomeniniuose santykiuose.	8.1. Intensyviai skatinti ir organizuoti rūšiavimą mokyklose, universitetuose, viešosiose įstaigose, darbo vietose – tikėtina, kad individai šią praktiką parsineš ir į namus.